

VENÄJÄ, TYÖMARKKINAT JA PALKANSAAJAT

Sisällys:

Tiivistelmä	4
Yleistietoa	4
• Järjestäytyminen	4
• Kolmikanta ja työehtosopimukset	5
• Venäjä ja maailma	5
• Suomen ja Venäjän välinen ay-yhteistyö	6
Johdanto	7
I Perustietoja	8
Työvoima	8
Palkat ja eläkkeet	9
Työntekijöiden liikkuvuus	10
Talous	11
II Venäjän koulutusjärjestelmä	13
Peruskoulu ja toinen aste	13
Ammatillinen koulutus	13
Korkeakouluun hakeutuminen	14
Korkea-asteen koulutus	14
Opiskelijavaihto	16
III Järjestäytyminen Venäjällä	17
Perusjärjestöt	17
Alueelliset keskusjärjestöt	18
Liitot	18
Korkeasti koulutettujen järjestäytyminen	19
Esimerkkejä:	19
Opettajat	19
Insinöörit	20
Lääkärit	20
Sosiaalityöntekijät	21
Opiskelijatoiminta	21
IV Venäjän keskusjärjestöt	22
FNPR	22
VKT ja KTR	23
Sotsprof	24
V Työnantajapuoli ja muut elimet	24
Työnantajapuoli	24
Venäjän talous- ja sosiaaliammari	25

VI Venäjän työmarkkinat ja työehtosopimustoiminta	26
Työlainsäädäntö ja ay-toiminta	26
Kaksi- ja kolmikanta	26
Kolmikantaneuvosto	26
Keskustason sopimukset	27
Alakohtaiset sopimukset	27
Alueelliset sopimukset	28
Paikallinen sopiminen	28
VII Ay-oikeudet käytännössä ja työtaistelutoimet	29
Työtaistelutoimet	29
VIII Ay-tilanne ja toiminta Pietarin alueella, Karjalassa ja Murmanskissa	31
Karjala	31
Murmanskin alue	32
IX Venäjä ja maailma	33
ILO	33
WTO-jäsenyys	33
ITUC	34
X Venäjä ja EU	34
XI Itämeri ja Pohjola	36
Pohjoinen ulottuvuus	36
BASTUN	37
PERC	37
XII Suomen ja Venäjän tähänastinen kahdenvälinen ay-yhteistyö	38
Liitot	39
XIII Tulevaisuuden näkymiä ja johtopäätöksiä	40
Suosituksukset	41
Lyhenteet	42
Lähdeluettelo:	43
Kirjalliset lähteet:	43
Muuta tietoa:	43
Lehdet:	44
www-sivuja:	44
Venäläisten liittojen sivuja ja yhteystietoja:	44

Tiivistelmä

Selvityksessä Venäjän työmarkkinoista ja työmarkkinoiden järjestökentästä käsitellään muun muassa Venäjän kolmikantaa, työntekijä- ja palkansaajajärjestöjä, ammatillisia järjestöjä, Venäjän koulutusjärjestelmää, neuvottelu- ja sopimustoimintaa, Suomen ja Venäjän palkansaajayhteistyötä sekä Suomen ja Venäjän välistä työntekijöiden liikkuvuutta.

Yleistietoa

Venäjän työllisyysaste (52 %) selvästi alhaisempi kuin Suomessa (69 %) tai EU:ssa (64 %). Naisista vain 48 prosenttia on työmarkkinoilla. Työttömyys laski ennen taluskriisiä 7,5 prosenttia, mutta on edelleen ongelma erityisesti maaseudulla. Keskipalkka nousi taluskriisiin asti ja on noin 500 euroa kuussa. Palkkojen alueellinen vaihtelu on suurta. Julkisen puolen palkat ovat keskimäärin hyvin matalia, samoin eläkkeet ja työttömyysturva. Niin työttömyyden, työllisyysasteen kuin taloudenkin kehitystä on vaikea ennustaa vallitsevan maailmanlaajuisen taluskriisin oloissa.

Taluskriisi on vaikuttanut vahvasti Venäjällä. Talouden rakenteita ei ole kyetty muuttamaan ja Venäjä on pitkälti ja haavoittuvaisesti riippuvainen raaka-aineista. Maan vaurastumisesta huolimatta sen osuus maailman bruttokansantuotteesta on pieni (2,8 %), kun taas esimerkiksi EU-maiden osuus on yli 30 prosenttia. Koska Venäjä on kuitenkin Suomen tärkein kauppakumppani, maan kehityksellä on merkittävät heijastusvaikutukset myös Suomen työmarkkinoille.

Suomessa asuu nykyisin noin 50 000 Venäjän ja entisen Neuvostoliiton alueella syntynyttä henkilöä. Suomessa asuvista työvoimaan kuuluvista venäläisistä 34 prosenttia on työttömiä. Suomalaisten omistamissa, Venäjällä sijaitsevilla yrityksillä työskentelee noin 30 000 henkilöä. Venäjälle puolestaan saapui vuonna 2008 yli miljoona laillista maahanmuuttajaa lähinnä Keski-Aasiasta. Laittomia maahanmuuttajia arvellaan saapuneen jopa neljä miljoonaa.

Venäjän koulutusjärjestelmässä on edelleen neuvostoaikaisia rakenteita, kun toisaalta maa on sitoutunut korkeakoulutuksen rakenteita Euroopassa harmonisoi-vaan Bologna prosessiin. Suurin osa opiskelijoista suorittaa edelleen perinteisen viisivuotisen tutkinnon. Suomeen verrattavaa ammattikorkeakoulujärjestelmää ei ole. Yliopisto-opinnot ovat suosittuja, mutta amma-

tillisen koulutuksen tarve olisi suuri. Suomen ja Venäjän välinen opiskelija- ja opettajaliikkuvuus on edelleen vähäistä verrattuna vaihtoon läntisen Euroopan tai Pohjoismaiden kanssa.

Järjestäytyminen

Työntekijöiden todellisesta järjestäytymisasteesta palkansaajajärjestöissä vaikeaa on saada täsmällistä tietoa, mutta nykyisin alle puolet järjestäytyy. Osuus on laskenut, mutta ammattiyhdistyksen asema joukkoliikkeenä on säilynyt. Järjestäytyminen on erityisen heikkoa palvelu- ja nuorten keskuudessa, ja korkeinta puolestaan perinteisessä raskaassa teollisuudessa sekä osassa julkista sektoria.

Ay-järjestäytymisen peruste on työpaikkakohtainen perusjärjestö, joka voi solmia työehtosopimuksia (paikallinen sopiminen) ja jakaa sosiaalietuuksia. Suurin osa palkansaajajärjestöjen voimavaroista käytetään tällä tasolla alueellisen, liitto- ja keskusjärjestötason sijasta. Asetelma on osin ongelmallinen, sillä suurin osa jäsenmaksuista kuluu ”kädestä-suuhun” palvelutoimintaan pitkäjänteisemmän edunvalvonnan sijaan. Erot perusjärjestöjen resursseissa ovat lisäksi huomattavia.

Ay-järjestäytymisen peruste ei ole tutkintopohjainen. Sen sijaan maassa on monia tutkintopohjaisia ammatillisia järjestöjä, jotka ovat harvoin samalla palkansaajajärjestöjä, kuten Pohjoismaissa yleisesti. Ay-liittojen perustana ovat ministeriöiden hallinnon alat. Täten saman ammattikunnan edustajia voi olla useissa eri liitoissa. Monet ay-liitoista muistuttavat toiminnaltaan enemmän ammatillisia järjestöjä kuin edunvalvontaa ja työehtosopimustoimintaa harjoittavia ammattiyhdistyksiä. Liittojen rooli työehtosopimustoiminnassa ei ole keskimäärin suuri eikä niillä ole myöskään paikallisten perusjärjestöjen kaltaista sosiaalietuuksien jakotehtävää.

Opettajilla, terveydenhoidon ammattilaisilla ja valtion virkamiehillä on suurimmat akavalaisia ryhmiä sisältävät liitot. Insinöörejä kuuluu useaan eri liittoon, pelkästään Maailman metallityöntekijöiden liitto IMF:n kuuluu kahdeksan eri venäläistä metallialan liittoa. Lääkärit kuuluvat samaan liittoon koko sairaalan henkilökunnan kanssa. Ammattiyhdistyksen jäsenyyden rinnalla työntekijä voi olla mukana ammatillisessa järjestössä.

Venäjällä keskusjärjestöjä on käytännössä kolme. Suurin ja lähellä Venäjän valtaa pitäviä voimia on FNPR, jolla on muun muassa yhteistyösopimus Yhtenäinen Venäjä-puolueen kanssa. Pienemmät ja riippumattommat ovat VKT ja KTR. Lisäksi on oikeisto-oppositiota edustava Sotsprof. Palkansaajien keskusjärjestöt kuvaavat yleisemminkin kansalaisyhteiskunnan tilaa Venäjällä. Valtaosa on kytketty valtaa pitäviin poliittisiin tahoihin, mutta toisaalta edelleen on riippumattomakin toimintaa.

Työnantajista suurin osa ei ole järjestäytynyt, mutta keskusjärjestönä on CCEUR, jolla on 29 jäsenliittoa. Se vastaa lähinnä Suomen Elinkeinoelämän keskusliittoa. Tärkein CCEUR:n jäsenliitto on Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs RUIE.

Kolmikanta ja työehtosopimukset

Kolmikantaisia rakenteita on keskus- ja aluetasolla sekä suurimmissa kaupungeissa. Työehtosopimuksista merkittävimmät solmitaan yksityisellä puolella paikallisesti. Julkisen puolen palkat määritellään valtion palkka- taulukoissa aloittain ja muun muassa kokemuksen ja koulutuksen mukaan. Lähtösummista pyritään neuvottelemaan vaihtelevalla menestyksellä. Alueet voivat maksaa erilaisia lisiä peruspalkan päälle kykynsä ja halunsa mukaan.

Lisäksi on olemassa kolmikantaisia kehys sopimuksia niin alueellisesti, aloittain kuin valtakunnallisesti. Ne ovat kuitenkin lähinnä suosituksia vähimmäistasosta ja niiden käytännön merkitys on usein pieni. Kuitenkin erityisesti jotkut alueellisista sopimuksista ovat merkittäviäkin. Vaikka työehtosopimustoiminta ei ole Pohjoismaiden tasoista, se on Venäjällä silti kehittyneempää kuin monissa EU:n uusissa itäisissä jäsenvaltioissa.

Pietarin alueella on erityisen paljon ruohonjuuritason ay-toimintaa ja myös työehtosopimustoiminta on suhteellisen vankkaa. Karjalassakin ay-toiminta on kohutuullisella tasolla, mutta alueen vaikean tilanteen vuoksi esimerkiksi kolmikantasopimuksessa käsitellään jopa elinikää. Murmanskin aluetta vaivaa jäsenmäärien väheneminen lähinnä muuttoliikkeen vuoksi.

Venäjällä esiintyy usein ammattiyhdistysoikeuksien ja Kansainvälisen työjärjestö ILO:n sopimusten loukkauksia. Tyypillisissä ongelmatilanteissa viranomaiset eivät rekisteröi ammattijärjestöjä, työnantajat eivät tunnusta niitä neuvotteluosapuoliksi tai jäsenmaksuja ei välitetä.

Virallisia lakkoja on vähän, koska niiden järjestäminen on tehty lainsäädännöllisesti lähes mahdottomaksi. Laittomia lakkoja ja erilaisia työntekijöiden mielenilmauksia on kuitenkin paljon ja niiden määrä on lisääntynyt. Työntekijöiden toiminta on tullut paikoitellen aloitteellisemmaksi erityisesti ruohonjuuritasolla pelkän puolustautumisen sijaan. Alkaneiden talousvaikeuksien vaikutusta työntekijöiden aloitteellisuuteen on vielä vaikea ennustaa. Heikkenevä tilanne saattaa niin lamauttaa kuin vahvistaa toimintaa.

Venäjä ja maailma

Venäjän hallituksella on Kansainvälisen työjärjestö ILO:n hallitusneuvostossa yhtenä kymmenestä merkittävästä teollisuusmaasta pysyvä jäsenyys. Arvioiden mukaan työntekijäpuoli on ollut ILO:ssa aktiivinen. Venäjän kolme keskusjärjestöä ovat palkansaajien maailman kattojärjestön ITUC:n jäseniä. Suurin palkansaajakeskusjärjestö FNPR antaa paljon arvoa ITUC:n ja (läntisen) Euroopan palkansaajien keskusjärjestö ETUC:n yhteistyöelimen PERC:lle.

Venäjän palkansaajakeskusjärjestö FNPR:ssä ei nähdä WTO-jäsenyyttä mahdollisuutena monipuolistaa ja uudistaa taloutta tai luoda työtä ja hyvinvointia lisääntyneenä kaupankäynnin myötä. Sen sijaan palkansaajajärjestössä on perusasenteena puolustusellisuus protektionismina ja esiin tuodaan lähinnä WTO:hon liit- tyviä uhkakuvia.

EU-kysymyksissäkin FNPR:n asenne heijastaa Venäjän poliittisten vallanpitäjien mielipidettä. Arvojen sijasta Venäjää ja EU:ta yhdistävät etenkin taloudelliset edut. Talouskriisin myötä Venäjällekin on paljastunut sen riippuvuus länsimaista ja suurimmasta kauppakumppanistaan EU:sta. Venäjän palkansaajajärjestöt tukevat EU:n kanssa tehtävästä yhteistyöstä puuttuvi- en työmarkkina-asioiden saamista esityslistoille.

Pohjoinen ulottuvuus ei ole yleisesti saanut vahvaa jalansijaa, mutta Itämeren maiden palkansaajajärjestöt ovat pyrkineet saamaan siihen mukaan työmarkkinanäkökulmaa. Tällä hetkellä yritetään vaikuttaa vahvemman aseman saaneen Itämeren yhteistyön muuttamiseksi paremmin toimivaksi työmarkkinanäkökulmasta.

Suomen ja Venäjän välinen ay-yhteistyö

Suomen ja Venäjän palkansaajakeskusjärjestöjen yhteistyöllä on pitkät perinteet neuvostoajoilta. Venäjän aikana on ollut jonkin verran hankeyhteistyötä ja tietojen vaihtoa. Lisäksi Venäjän palkansaajajärjestöjen liittyminen maailman ja Euroopan tason yhteistyörakenteisiin on tuonut yhden uuden ulottuvuuden maiden ay-suhteisiin.

Liittotasolla yhteistyösuhteiden taso tai ylipäänsä olemassa olo on varsin vaihtelevaa. Joillain on yhteyksiä ja yhteistyötä, mutta monilla ei ole ollut mitään vuosiin. Toisaalta venäläisten tulo joihinkin ammatti- tai alakohtaisiin eurooppalaisiin ja maailman järjestöihin on säilyttänyt yhteyden.

Kaiken kaikkiaan Suomen ja Venäjän palkansaajajärjestöjen yhteydet ovat vain pieni murto-osa siitä mitä ne ovat esimerkiksi Suomen ja Pohjoismaiden välillä. Pääsyitä lienee kolme. Pohjoismaiden ay-järjestöjen kanssa voidaan harjoittaa omaa toimintaa kehittävää tietojenvaihtoa, EU-maiden kanssa direktiivi- ja muuhun päätöksentekoon liittyvää edunvalvontaa. Toisaalta Suomen ja Venäjän välinen työntekijöiden liikkuvuus on ainakin vielä varsin rajallista.

Venäjä on kuitenkin suuri naapuri, ykkösluokan vientimaa, ay-liikkeen kansainvälisten järjestöjen yksi vahva tekijä ja Suomeen suuntautuvan työvoimasiirtolaisuuden lähtömaa. Venäjän kehitykseen kannattaa yrittää vaikuttaa ja myös palkansaajajärjestöjen kannattaa olla mukana tässä. Avoin, demokraattinen, kansalais- sekä ay-vapauksia kunnioittava Venäjä, jossa markkinatalous toimii, on jokaisen suomalaisen työntekijän etu. Toisaalta Venäjä on myös haasteellinen yhteistyökoh-

de. Kielitaito puuttuu usein molemmilta puolilta ja järjestörakenteissa ja toimintatavoissa on suuria eroja. Osa Venäjän järjestökentästä noudattaa suoraan Kremlin näkemyksiä sekä on lisääntyvästi suurvalta-ajattelun vaivaama. Lisäksi yhteisiä varsinaisia edunvalvontasioita on palkansaajamielessä edelleen varsin rajallisesti.

Ongelmista ja haasteista huolimatta Suomen palkansaajajärjestöjen pitäisi olla yhteyksissä Venäjälle vähintään tietojen- ja näkemyksienvaihtomielessä. Tämä onnistuu vain, jos Venäjälle on toimivia yhteyksiä. On suuriakin liittoja, jotka eivät ole olleet aikoihin yhteyksissä Venäjälle.

Palkansaajakeskusjärjestöjen säännöllistä ja sinänsä toimivaa yhteistyötä olisi saatava edunvalvonnallisempaan suuntaan. Yhteyksistä ja yhteistyöstä voi olla hyötyä vain, jos vaikeistakin aiheista puhutaan. Yhteyksiä tulee olla koko järjestökenttään, myös valtakoneistosta riippumattomaan. Euroopan aluejärjestö PERC:n kautta "vaikeita" aiheita voidaan käsitellä lisääntyvästi, sillä venäläiset arvostavat järjestöä. Suhteita lähialueille kuten Karjalaan ja Murmanskiin olisi hyvä luoda lisää.

Mahdollisessa hanketoiminnassa korostuvat järjestäytymisen ja nuorten saaminen mukaan ay-toimintaan. Lisäksi esimerkiksi yritysten yhteiskuntavastuu ja suomalaisyritysten toiminta Venäjällä olisivat käytännönläheisiä yhteistyöalueita.

Johdanto

Venäjä on alueena Suomelle tärkeä, mutta kuitenkin monin paikoin tuntematon. Erityisesti Neuvostoliiton hajottua muutokset Venäjällä ovat olleet suuria. Poliitiikka, talous ja rikollisuus ovat tärkeimmät uutisaiheet, mutta yhtä lailla tärkeistä työmarkkinoiden muutoksista uutisoidaan harvemmin.

Tämän selvityksen tarkoituksena on antaa perustietoja Venäjän työmarkkinoista, ammattiyhdistyskentästä ja toiminnasta erityisesti akavalaisilla aloilla. Tarkoituksena ei ole esittää laajaa historiallista katsausta tai antaa täysin kattavaa kuvaa kaikista asioista. Painopiste on nykypäivässä ja paikoin esimerkeissä. Näin avautuu mahdollisuus arvioida tulevaisuutta sekä kokonaisuuksia. Tiedot aihepiiristä ovat monesti hajanaisia ja ristiriitaisia. Selvityksen lähtökohtana oli kerätä tietoja yhteen kokonaisuuteen. On kuitenkin huomioitava, että yksiselitteistä tietoa Venäjästä on vaikea saada. Selvitystä ei tule ottaa lopullisena totuutena vaan kyseessä on katsaus ja tekijän yhteenveto Venäjän tilanteesta tällä aihealueella.

Selvityksen alussa käydään lyhyesti läpi perustietoja Venäjän poliittisesta ja taloudellisesta tilanteesta. Toisessa osiossa esitellään Venäjän koulutusjärjestelmä, jolla on vaikutuksensa myös järjestäytymiseen. Kolmannessa osiossa kerrotaan järjestäytymisestä yleensä ja neljännessä Venäjän keskusjärjestöistä. Viidennessä osiossa esitellään muita tahoja kuten työnantajapuoli. Kuudennessa käydään läpi Venäjän työmarkkinajärjestelmä. Seitsemännessä kerrotaan ay-oikeuksista käytännössä ja kahdeksannessa ay-tilanteesta Luoteis-Venäjällä. Yhdeksännessä kerrotaan Venäjän ay-liikkeen suhteesta muuhun maailmaan. Kymmenennessä luvussa aiheena on Venäjä ja EU, ja yhdennessätoista Itämeri ja Pohjola. Tämän jälkeen kerrotaan maittemme välisestä ay-yhteistyöstä. Lopuksi esitellään tulevaisuuden näkymiä ja johtopäätöksiä.

Liisa Folkersma
Akavan kansainvälisten asioiden asiamies

I Perustietoja

Venäjä on puolipresidentillinen liittovaltio, joka koostuu 83 hallinnollisesta alueesta. Venäjä on maailman suurin maa pinta-alaltaan. Maan hallinnollisilla alueilla on tasavertainen edustus Venäjän parlamentin ylähuoneessa - kaksi edustajaa kustakin. Alueet kuitenkin eroavat toisistaan siinä, kuinka paljon autonomiaa niillä on. Yleisin hallintotyyppi on oblasti eli provinssi, joita on 46 kappaletta. Lisäksi on tasavaltoja, aluepiirejä sekä kaksi liittokaupunkia, Moskova ja Pietari. Parlamentin ylähuone koostuu 178:sta alueiden edustajasta ja alahuone eli duuma 450 edustajasta. Vuonna 2006 voimaan tulleen vaalilain mukaan duuman edustajat valitaan valtakunnallisilta puoluelistoilta. Duuman vaaleissa joulukuussa 2007 enemmistöpuolue yhtenäinen Venäjä saavutti aiemman duuman tapaan enemmistön saaden 64,3 prosenttia äänistä ja enemmistön (315/450) paikoista. Kommunistinen puolue sai äänistä 11,6 prosenttia, Liberaali- Demokraattinen puolue 8,1 prosenttia ja Oikeudenmukainen Venäjä 7,7 prosenttia. Vaaliliitot on kielletty. Seuraavat parlamenttivaalit järjestetään vuonna 2011 ja presidentin vaalit 2012.

Venäjä on inhimillisen kehityksen indeksin listalla numero 67. Suomi on sijalla 11. Venäjän väkiluku on laskenut 10 vuodessa noin 148 miljoonasta 142 miljoonaan. Väestötiheys on 8,5 asukasta neliökilometrillä ja 73 prosenttia väestöstä asuu kaupunkialueilla. 80 prosenttia väestöstä on etnisiä venäläisiä, 4 prosenttia ta-

Taulukko 1. Väestö ikäryhmittäin, 2006

Ikä (vuotta)	Koko väestö	Miehet	Naiset
0–14	21 063	10 783	10 280
15–72	112 000	52 661	59 339
73–	9 424	2 562	6862
Yhteensä	142 487	66 006	76 481

Lähde: ILO labour force survey

taareja ja 2 prosenttia ukrainalaisia. Lisäksi maassa on yli 100 etnistä ryhmää. Väestön kasvu on ollut negatiivista vuodesta 1992. Osasyynä on korkea kuolleisuus, joka on työikäisellä väestöllä 2,5 kertaa suurempi kuin teollisuusmaissa keskimäärin. Viime vuosina syntyvyys on hieman kasvanut ja kuolleisuus vastaavasti laskenut. Venäjän terveysministeriö ennustaa, että luvut kohtaavat vuonna 2011. Odotettavissa oleva elinikä on huomattavan alhainen erityisesti miehillä ja jää 59 vuoteen. Naisilla vastaava luku on 72 vuotta.

Työvoima

Venäjällä työvoimaan kuului vuonna 2006 74,3 miljoonaa henkilöä ja koko väestön työllisyysaste oli 52 prosenttia. Suomessa työllisyysaste oli samana vuonna 69 prosenttia ja EU:ssa 64 prosenttia. Venäjällä miehistä työvoimaan kuului 57 prosenttia ja naisista 48 prosenttia. Työssäkäyviä oli Venäjällä 68,7 miljoonaa ja työttömyys laski vuoteen 2008 asti 10 vuodessa yli 13 prosentista 7,5 prosenttiin. Työttömyys kasvoi talouskriisin myötä loppuvuodesta 2008 ennen muuta pankki- ja vakuutusala sekä metalli- ja koneenrakennusala. Irtisanotut ovat olleet pääasiassa toimihenkilöitä ja keskijohtoa, sen sijaan ammattitaitoisista tuotantotyöntekijöistä on edelleen ollut pulaa. Työttömyys on yleisintä naisten ja nuorten keskuudessa. Työttömänä oli joulukuussa 2008 noin 5,5-6 miljoonaa henkilöä. Työttömyysturvan suurin korvaussumma nousi vuoden 2009 alussa 89 eurosta kuukaudessa noin 110 euroon. Pienin korvaussumma on noin 29 euroa kuukaudessa. Korvausaikaa myös pidennettiin kuudesta kuukaudesta 12 kuukauteen.

Vuonna 2007 hieman yli 60 prosenttia työntekijöistä työskenteli palvelualalla, vajaa 30 prosenttia teollisuuden alalla ja hieman yli 10 prosenttia maataloudessa.¹ Luvut eivät ole juuri muuttuneet viimeisen 10 vuoden aikana.

Venäjällä on ollut tietyillä aloilla kasvava työvoimapuula. Pienentyvän väestön johdosta työvoima supistuu lähes 800 000 henkilöllä vuodessa. Pulaa on ollut erityisesti ammattitaitoisista työntekijöistä. Maahanmuuttoa on paljon Keski-Aasian maista. Virallisella työluvalle maahan saapui vuonna 2008 ainakin 1,3 miljoonaa henkilöä. Laittomat siirtolaiset mukaan lukien maa-

¹ BOFIT Venäjä-tilastot ja www.ilo.org, ladattu 6.8.2008

Taulukko 2. Työvoima, 2006

			N= 74 261 000	
			Lukumäärä	Prosenttia (%)
Työssäkäyvät			68 719 000	92,5 %
	Vakituinen ja säännöllinen	Kokoaikainen	63 425 000	85,4 %
		Määräaikainen	1 308 000	1,7 %
	Ei-vakituinen ja epätyypillinen		Ei tietoa	Ei tietoa
	Itsenäinen yrittäjä		3 986 000	5,4 %
Työttömät			5 542 000	7,5 %
Työvoima			74 261 000	100,0 %

Lähde: ILO labour force survey

hanmuuttajien tulovirran arvioidaan olevan vuonna 2008 jopa 4–5 miljoonaa.

Korkea työttömyys on ongelma erityisesti maaseudulla. Vuonna 2007 työttömistä asui maaseudulla eri tilastojen mukaan 41–53 prosenttia, vaikka väestöstä asuu maaseudulla vain 27 prosenttia. Vuonna 1992 työttömistä asui maaseudulla 16–17 prosenttia. Internettiheys oli 18 prosenttia vuonna 2007 ja matkapuhelintiheys aktiivisten käyttäjien mukaan 70–75 prosenttia.

Palkat ja eläkkeet

Vuonna 2007 yksityinen kulutus kasvoi 13 prosenttia ja reaaliset keskipalkat 16 prosenttia. Keskipalkka oli vuoden 2008 alussa noin 500 euroa kuussa. Lainmukainen minimipalkka on ollut syyskuusta 2007 alkaen noin 65 euroa kuussa. Elintasominimiä alhaisemmilla tuloilla toimeentulevien osuus väestöstä oli 14 prosenttia vuoden 2008 alussa. Matalimmat palkat ovat julkisella sektorilla sekä hotelli- ja ravintola-alalla, akavalaisista erityisesti opettajilla ja lääkäreillä. Korkeimmat palkat ovat pankkisektorilla sekä koulutetuilla työntekijöillä teollisuustuotannossa. Alueelliset vaihtelut ovat suuria, noin 250 eurosta yli 2000 euroon. Suurissa kaupungeissa palkat ovat keskimäärin korkeampia, Moskovassa keskipalkka on 800 euroa ja Pietarissa 600

euroa kuussa. Etelä-Venäjällä palkat ovat vain 250–300 euroa kuussa.

Venäjällä tulovero on tasavero eli kaikille sama 13 prosenttia vuoden 2001 alusta alkaen. Peruspalkan päälle maksetaan usein erilaisia bonuksia tai palkkiota esimerkiksi tuotannon mukaan. Jos yritys ei tee tulosta, niin bonuksia ei tarvitse maksaa ja työntekijöiden tulot tippuvat huomattavasti. Työntekijät joutuvat usein kantamaan liiketoiminnan riskit. Talouskriisin myötä myös työpaikkansa säilyttäneiden työllisyystilanne on huonontunut. Monet suuret teollisuusyritykset ovat ilmoittaneet lyhentävänsä työviikkoa.

Tällä hetkellä ennusteet palkoista ovat hyvin epävarmoja. Pörssikurssien laskun seurauksena etenkin huippujohtajien palkkojen ennustetaan laskevan. Työttömyyden nousu on jo supistanut syksyn 2008 aikana venäläisten reaalituloja noin 0,5 prosenttia. Asiantuntijat olivat ennen talouskriisiä sitä mieltä, että palkkamarkkinat olivat Venäjällä ylikuumentuneet. Maailmanpankin mukaan työn tuottavuus on Venäjällä suuri ongelma, sillä se kasvaa keskimäärin kaksi kertaa hitaammin kuin palkat. Se aiheuttaa inflaatiota, mutta myös vähentää Venäjän talouden kilpailukykyä maailmanmarkkinoilla.

Ostovoimakorjattu bruttokansantuote henkeä kohti vuonna 2007 oli noin 14 700 dollaria. Muutokset ovat

olleet suuria, sillä vuonna 1992 vastaava luku oli noin 7900 dollaria ja alimmillaan vuonna 1996 vain 6300 dollaria. Tuloerot alueiden ja väestöryhmien välillä ovat kuitenkin Venäjällä valtavat ja kasvavat jatkuvasti. Tuloterot ovat erityisen suuria rikkaimpien alueiden sisällä. Koko maassa rikkain 10 prosenttia tienasi vuonna 2007 noin 30 prosenttia maan tuloista ja köyhin 10 prosenttia vain hieman alle kaksi prosenttia. Kulutusta rahoitetaan lainarahalla ja yksityiset luotot ovat lisääntyneet nopeasti. Samalla kun parantuneet kulutusmahdollisuudet ovat pitäneet syksyyn 2008 asti yllä talouskasvua, inflaatio on ollut ongelmana. Vuonna 2007 kuluttajahinnat nousivat 11,9 prosenttia. Tämä tuntuu palkansaajien lisäksi erityisen paljon esimerkiksi eläkeläisten ja työttömien tuloissa.²

Eläkkeet ovat Venäjällä keskimäärin hyvin matalat. Eläkeikä naisilla on 55 vuotta ja miehillä 60 vuotta, mutta monet eläkeiän saavuttaneet jatkavat työntekoa. Venäjä ei ole ratifioinut Kansainvälisen työjärjestö ILO:n sopimusta numero 128, joka koskee työkyvyttömyys-, vanhuus- ja vajaakuntoisten etuuksia. Sopimuksen mukaan eläkkeiden ei tulisi olla alle 40 % palkasta. Venäjällä eläkkeet ovat nyt noin 10–15 prosenttia palkasta, joka on usein alle virallisen toimeentulo-miniminin. Tämä kasvattaa osaltaan harmaata taloutta, sillä työeläkemaxujen hyöty on vanhuuden turvaa ajatellen hyvin pieni.

Työntekijöiden liikkuvuus

Suomessa venäläiset ovat suurin ulkomaalaisryhmä, noin 26 000 henkeä. Kun mukaan otetaan Suomen kansalaiset ja toisen polven maahanmuuttajat kasvaa luku merkittävästi. Venäjän ja entisen Neuvostoliiton alueella syntyneitä on Suomessa lähes 50 000 ja venäjää äidinkielenään puhuvia on noin 45 000³. Väestökehitys Suomessa lisäänee siirtolaisuutta, mutta suurin osa maahanmuuttajista saapuneen Suomen lähialueilta. Suurimittaista muuttoliikettä ei ilmeisesti ole odotettavissa. Palkat Venäjällä ovat nousseet tasaisesti vuoteen 2008 asti ja kieli sekä perhesyyt rajoittavat monien muuttohaluja. Venäläiset kuitenkin muodostavat selkeästi Suomen suurimman työperäisistä maahanmuuttajista koostuvan ulkomaalaisryhmän. Lokakuuhun 2008 mennessä ensimmäistä kertaa työntekijän oleskelulupaa haki 2172 Venäjän Federaation kansa-

laista, kun vielä vuonna 2006 vastaava luku oli 1617.

Suomen ja Venäjän väliset investoinnit ja kauppa vauhdittavat siirtolaisuutta. Venäjän WTO-jäsenyys helpottaisi työvoiman liikkuvuutta ja viisumipakon poistoakin on esitetty. Yhteistyö ay-liikkeiden välillä olisi-kin tässä asiassa tärkeää. Suomessa asuvista venäläisistä työvoimaan kuuluvista on työttömänä 34 prosenttia. Ongelmana on usein heikko kielitaito sekä työllistymisen koulutusta vastaaviin tehtäviin. Monet korkeakoulutetut maahanmuuttajat eivät löydä oman alansa töitä. Venäläisten tutkinto-opiskelijoiden määrä kasvaa Suomessa jatkuvasti. Osa oppilaitoksista suorastaan värvää heitä. Monet heistä työskentelevät jo opiskeluaikanaan. Useat haluavat ja myös jäävät Suomeen pysyvästi töihin.

Arviolta 2000 suomalaista työskentelee Luoteis-Venäjällä erityisesti rakennus- ja hotellialoilla. Yleensä he kuitenkin ovat ulkomaisten yritysten palveluksessa. Noin 30 000 tuhatta henkilöä puolestaan työskentelee Venäjällä suomalaisten omistamissa yrityksissä. Elintasoero Suomen ja Venäjän välillä on edelleen suuri, vaikka keskiluokka Venäjällä kasvaa. Vaarana on työvoiman väärinkäyttö. Tällä hetkellä projekteja työvoiman ja yritysten liikkuvuuteen liittyen ei käytännössä ole.

On hyvä muistaa, että Venäjä on merkittävä maahanmuuttajien kohdema. Venäjän kautta kulkee myös kaksi viidestä kanavasta, joiden kautta Euroopan maihin saapuu laittomia maahanmuuttajia. Suurin osa Venäjälle saapuvista maahanmuuttajista tulee Keski-Aasian maista ja tekee töitä matalapalkka-aloilla. Laillis-tenkin ulkomaisten työntekijöiden palkka on esimerkiksi Pietarissa 30–40 prosenttia matalampi kuin samaa työtä tekevien paikallisten. Työlupia on myönnetty Venäjän suurimman palkansaajakeskusjärjestön FNPR:n mukaan vuonna 2008 noin 1,3 miljoonaa, mutta laittomat siirtolaiset mukaan lukien määrä arvioidaan olevan vuonna 2008 4-5 miljoonaa. FNPR tukee laillisia maahanmuuttajia työehto- ja palkka-asioissa. Laiton maahanmuutto on kuitenkin suuri ongelma, sillä laittomat työntekijät ovat lähes orjasuhteessa työnantajaan. Vuosittain maasta poistetaan noin 150 000 laittomasti maassa oleskelevaa. Harmaa talous aiheuttaa myös epäreilua kilpailua työnantajien välillä. Toiminta on muutenkin tuottoisaa, sillä kaksi kolmasosaa huumebisneksessä liikkuvista rahoista on peräisin

¹ BOFIT (www.bof.fi/bofit), Federal State Statistic Service (www.gks.ru), International Monetary Fund (www.imf.org).

laittomien maahanmuuttajien kuljetuksesta saatavista rahoista.

Vuodelle 2009 vahvistetun 3,9 miljoonan työluvan kiintiötä tullaan Putinin mukaan supistamaan talouskriisiin myötä.

Venäjän maahanmuuttolakeja on uusittu viime vuonna ja erityisesti monien entisten neuvostotasavaltojen maiden kansalaisten maahantuloa on helpotettu. Työluville on asetettu vuosittaiset alueelliset kiintiöt ja työluvia onkin myönnetty yhä enemmän. Myös harmaa työlupatalous toimii laajalti. Työnantajan rangaistuksia laitton työvoiman käytöstä on kovennettu. Sakkoa määrätään yli 2000 euroa työntekijää kohden ja tuotanto voidaan keskeyttää kolmeksi kuukaudeksi.

Maan sisäinen siirtolaisuus on monin paikoin hidastunut, sillä ihmisillä ei ole varaa muuttaa suuriin kaupunkiin asuntojen hintojen noustessa. Alkeellisissa oloissa asuvat siirtolaiset paikkaavat osin tästä johtuvaa työvoimapulaa. Infrastruktuuri aiheuttaa omat vaikeutensa. Edelleen noin kolme miljoonaa venäläistä asuu paikoissa, joihin ei ole tietä ympäri vuoden. Työvoimapula aiheutti osaltaan myös sen, että työpaikkaa vaihdettiin hyvin herkästi.

Talous

Venäjän talous on kasvanut viime vuosina nopeasti ja sitä on pidetty lupaavana kasvumarkkinana. Vuonna 2007 maan BKT kasvoi 8,1 prosenttia. Kasvuennuste oli vielä elokuussa 2008 lähivuosille 6-8 prosenttia, mutta ennustetta vuodelle 2009 on talouskriisin myötä huomattavasti.

Jopa talouden täydellinen romahdus on mahdollinen. Nopeaa talouskasvua tuki öljyn korkea hinta ja kulutuksen nopea kasvu. Moskovan pörssi on kuitenkin menettänyt toukokuun 2008 jälkeen 75 prosenttia arvostaan. Aluksi Georgian kriisin lisäksi syynä olivat kansainvälisten yhtiöiden erilaiset ongelmat viranomaisien kanssa, jotka saivat sijoittajat arvioimaan Venäjäriskiä uudelleen. Merkittävin tekijä on kuitenkin syksyn 2008 talouskriisi, joka on vaikuttanut voimakkaasti Moskovan pörssiin. Tämä johtuu pitkälti Venäjän talouden haavoittuvuudesta, sillä se ei tuota monia asioi-

ta ja on riippuvainen raaka-aineista. Venäjän talous on monella tapaa tyypillinen kehitysmaan talous, sillä se on riippuvainen yhdestä päätuotteesta, jonka hinta vaihtelee maailmanmarkkinoilla voimakkaasti. Viime-aikaisten tapahtumien vaikutus, mukaan lukien öljyn hinnan romahdus, laskevat vienti- ja verotuloja. Vaihdotaseen ylijäämä voi sulaa kokonaan pois ja luottojen saaminen on vaikeutunut. Ruplan arvon puolustaminen on ollut syksyn 2008 mittaan kallista. Maan pankkijärjestelmä on suhteellisen pieni talouden kokoon nähden, mutta rahoitusmarkkinoiden kriisi on jo johtanut ongelmiin. Venäjän talouden tulevaisuus on kaiken kaikkiaan epävarma.

Venäjän vienti koostuu yksipuolisesti energiasta ja kemian- ja metalliteollisuuden välituotteista. Vienti ja julkisista tuloista yli 60 prosenttia riippuu jollain lailla energiatuotteiden myynnistä. Energiasektori on hie- man alle 30 prosenttia BKT:sta, mutta se työllistää vain kaksi prosenttia työvoimasta. Energiatuotteiden vien- nin volyymit eivät ole muuttuneet, sillä putkistojen kapasiteetti on jo kokonaan käytössä. Tuotantojen volyymit ovat jopa laskeneet käytössä olevien öljykenttien varojen ehtyessä. Uusia putkistoja ja satamia on kuitenkin rakenteilla, mutta valmistumisaikatauluja on vaikea ennustaa. Kaivosteollisuus on puolestaan noin 20 prosenttia maan BKT:sta. Ulkomaan kaupan rakenne on täysin samanlainen kuin 10 vuotta sitten. Talouden kehityksen ongelmana on investointien vähyys, sillä ulkomaiset yritykset eivät ole saaneet tai uskaltaneet sijoittaa maahan riittävästi tuotantoaan ja venäläiset puolestaan eivät luota riittävästi omaan talouteensa ja sen oikeudelliseen perustaan. Päivittäinen toimintaympäristö tai viranomaisien toiminta ei monesti ole ennustettavaa tai läpinäkyvää. Aivan viime aikoihin asti investoinnit kuitenkin kasvoivat, mutta ne ovat talouskriisin myötä vähentyneet. Venäjälle pitäisi kehittää kaasu- ja energia-alan klustereita. Kehitettäviä aloja ovat myös maa- ja metsätalous sekä palvelusektori. Valmistavan teollisuuden tulevaisuus on suuri kysymysmerkki.

EU-maat ovat Venäjän selvästi tärkeimpiä kauppakumppaneita ja niiden yhteenlaskettu osuus Venäjän kauppavaihdosta on yli 50 prosenttia. Venäjä oli maailman 11. suurin kansantalous vuonna 2007 ja sen BKT oli noin 2,8 prosenttia koko maailman BKT:sta. EU-27 talous on puolestaan toiseksi suurin ja sen BKT on

yli 30 prosenttia koko maailman BKT:sta. Venäjä ei siis ole globaalissa taloudessa keskeisin tekijä, mutta suomalaisille pk-yrityksille, palvelualalle ja matkailualalle tärkeä. Suomen ja Venäjän välisen kaupan kasvu on ollut erittäin nopeaa erityisesti 2000-luvulla ja Venäjästä on tullut Suomen tärkein kauppakumppani. Suomi puolestaan on Venäjän 12. tärkein kauppakumppani. Venäjän osuus Suomen ulkomaan kaupasta tuskin kasvaa yhtä suureksi kuin aiemmin, sillä monet suomalaisyrityksistä toimivat nykyisin globaalisti. Yli puolet Suomen Venäjän-viennistä koostuu teollisuuden koneista, laitteista ja kuljetusvälineistä. Ongelmina kaupankäynnissä ovat kuitenkin Venäjän byrokratia ja korruptio. Puutulliongelmat ovat herättäneet huomiota, sillä käytännössä pyöreän puun vienti Venäjältä halutaan lopettaa ja jalostusastetta nostaa. Pelkkä viennin lopettaminen ei kuitenkaan automaattisesti johda teollisuuden kehittämiseen. Venäjän mahdollisen WTO-jäsenyyden voi toivoa muuttavan asioita parempaan.

Venäjän tuonnin arvioidaan kasvavan edelleen huomattavasti nopeammin kuin viennin, yksipuolisesta viennistä ja yksipuolisesta kotimaisesta tuotannosta johtuen. Vaihtotaseen ylijäämän arvioitiin aiemmin sulavan pois vuoteen 2011 mennessä, mutta talouskriisin myötä ja öljyn hinnan laskiessa saattaa tämä tapahtua jo paljon nopeammin. Inflaatio oli vuonna 2007 lähes 12 prosenttia. Maan kehysbudjetti vuosille 2008–2010 lupaa julkisiin menoihin 18–19 prosenttia BKT:stä. Julkiset menot kasvoivat viime vuonna viisi prosenttia. Venäjällä sosiaaliturvamaksu on regressiivinen, vaihdellen 2–22 prosentin välillä. Osakkeiden myyntivoitto on vuoden verran verotonta.

Venäjällä julkinen sektori on vahvasti läsnä yrityssektorilla. Valtiolla on esimerkiksi enemmistö maan kolmessa suurimmassa pankissa. Valtion rooli myös energia-sektorilla on huomattava. Valtion omistama Gazprom tuottaa yli 80 prosenttia maakaasusta ja sillä on vientimonopoli. Valtion kontrolloimat yhtiöt tuottavat noin 40 prosenttia öljystä ja valtiolla on monopoli öljyn vientiputkistoon.

Vientiverot ovat hyvin korkeat. Toinen tyypillinen piire maan taloudessa on korruption yleisyys ja julkisen sektorin toiminnan heikko ennustettavuus. Korruptio on arvioiden mukaan vain lisääntynyt. Joidenkin arvi-

oiden mukaan jopa puolet Venäjän taloudesta on kytkeytynyt rikollisuuteen. Transparency Internationalin korruptioindeksissä Venäjä on sijalla 147 yhdessä Syyrian, Kenian ja Bangladeshin kanssa. Venäjän sijoitus laski edellisvuodesta sijalta 143. Tilastoinnissa on mukana 180 maata; Suomi on listan sijalla viisi.

II Venäjän koulutusjärjestelmä

Neuvostotasavalloissa oli yhtenäinen koulutusjärjestelmä vuoteen 1991 asti. Monet entisistä neuvostotasavalloista ovat pyrkineet uudistamaan koulutusjärjestelmäänsä erityisesti Bolognan prosessin myötä. Venäjällä vanha neuvostoaikainen koulutusjärjestelmä on edelleen olemassa uusien rakenteiden rinnalla. Venäjä on kuitenkin sitoutunut Bolognan prosessiin ja erilaisia uudistuksia on käynnissä. Uusista rakenteista tärkein on korkeakoulun tutkintorakenteen uusiminen kaksiportaiseksi kandidaatin (bakalavr) ja maisterin (magistr) tutkinnoiksi. Suurin osa opiskelijoista suorittaa kuitenkin edelleen perinteisen spetsialist-tutkinnon. Tarkoituksena on kuitenkin valmistella myös ECTS-opintopisteiden käyttöönottoa. Muutokset on kirjattu vuonna 2000 hyväksytyyn Venäjän federaation koulutuksen kansalliseen konseptiin, jossa esitetään koulutuksen suunta ja päämäärät vuoteen 2025 asti.

Arvioiden mukaan koulutus Venäjällä on suhteellisen kattavaa, joskin erot oppilaitosten välillä saattavat olla suuria. Eliittikouluissa ja yliopistoissa taso on hyvä, mutta sisältö ja menetelmät vanhanaikaisia. Korrumpiota esiintyy jonkin verran. Ammatillisen koulutuksen puute on huutava yliopistojen kasvattaessa suosiotaan.

Peruskoulu ja toinen aste

Koulunkäynti aloitetaan Venäjällä 6–7-vuotiaana ja yleinen oppivelvollisuus päättyy 15-vuotiaana. Ennen oppivelvollisuuden alkamista on mahdollista osallistua 3–6-vuotiaille suunnattuun esikouluopetukseen. Täyden yleissivistävän koulutusmäärän kesto on 11 vuotta. Oppivelvollisuuteen kuuluvat ala-asteen luokat 1–4 ja peruskoulutuksen luokat 5–9. Yhdeksänvuotisen peruskoulun päätteeksi suoritetaan valtakunnallinen loppukoe ja vain sen läpäisseet saavat todistuksen peruskoulun suorittamisesta ja mahdollisuuden jatkaa opintoja.

Opintoja voi jatkaa suorittaen yleissivistävän toisen asteen täyden koulutukseen kuuluvat luokat 10–11 tai ammatillisen peruskoulutuksen tai opistoasteen ammatillisen koulutuksen. Tällä hetkellä suurin osa koulunsa päättävistä on 17-vuotiaita. Ennen vuotta 1989 täysi yleissivistävä koulutus kesti 10 vuotta nykyisen 11 sijaan. Viime vuosina on toteutettu asteittaista uudistusta pidentää yleissivistävä koulutus 12 vuoteen.

Uudistus on kuitenkin kohdannut vastustusta lähinnä taloudellisista seikoista johtuen ja sen tulevaisuus on epävarma. Tällä hetkellä luokan 11 suorittaneet ovat korkeakoulukelpoisia.

Toisen asteen täyden koulutuksen voi suorittaa myös osana ammatillista koulutusta. Tämä mahdollisuus koskee opiskelijoita, jotka aloittavat ammatillisen koulutuksen 9. luokan jälkeen. Eri aloja painottavan opetus on otettu muutaman viime vuoden aikana käyttöön yleissivistävässä koulutuksessa luokilla 10 ja 11.

Vuodesta 1993 Venäjällä on ollut myös yksityisiä yleissivistävää koulutusta tarjoavia oppilaitoksia. Venäjän opetusministeriön mukaan vuoteen 2003 mennessä jo 85 prosenttia kaikista valtiollisista ja yksityisistä oppilaitoksista oli saanut luvan periä toiminnastaan maksuja.

Ammatillinen koulutus

Venäjällä ammatillista koulutusta järjestetään kahdella eri tasolla, ammatillista peruskoulutusta ja opistoasteen ammatillista koulutusta. Ammatillinen peruskoulutuksen ohjelmien kesto riippuu aloitustasosta. 9-vuotisen peruskoulun jälkeen ohjelma kestää 1–2,5 vuotta tai vaihtoehtoisesti ammatillisen ja lukiota vastaavan ohjelman yhdistelmä 3–4 vuotta. 11-vuotisen koulun eli peruskoulun ja niin sanotun lukion jälkeen aloitettuna ammatillinen ohjelma kestää 1–1,5 vuotta.

Opistoasteen ammatillinen koulutus puolestaan on toiselta nimeltään keskiasteen ammatillinen koulutus. Kyseessä on ylempi toisen asteen koulutus. Näiden tutkintojen on katsottu vastaavan lähinnä Suomesta jo käytöstä poistuneita opistotason tutkintoja. Yhdeksänvuotisen peruskoulun jälkeen ohjelma kestää 3–5 vuotta ja 11-vuotisen koulun jälkeen 2–3 vuotta. Tämän päälle on myös vuoden lisäopintokokonaisuuksia, joita tarjoavat oppilaitokset voivat käyttää arvostettua college-nimitystä. Lisäopintoja suorittaneet voivat käyttää lisämainintaa ”vanhempi” ammattinimikkeessään. Vuonna 2002 Venäjän työvoimasta 31 prosentilla oli opistoasteen ammatillinen tutkinto ja opiskelijoiden määrä on ollut kasvussa. Opistoasteen ammatillisen koulutuksen suorittaneilla on Venäjällä korkeakoulukelpoisuus. Opintoja voidaan hyväksyä korkea-

koulussa noin yhden vuoden opintoja vastaava määrä. Venäjällä ei ole suoraan Suomeen verrattavaa ammattikorkeakoulujärjestelmää.

Korkeakouluun hakeutuminen

Vuonna 2001 Venäjällä aloitettiin toisen asteen koulutuksen valtakunnallisen standardoidun päättökokeen kokeilu. Tällä hetkellä päättökokeen tekee jo reilusti yli puolet oppilaista. Yhtenäisen päättökokeen valtakunnallisen käyttöönoton takarajaksi on asetettu vuosi 2009 ja kokeilu jatkuu siihen asti. Voimaan astuessaan koe korvautuu yliopistojen valintakokeet koko federaation alueella. Koulunsa päättävät saavat yleissivistävän toisen asteen täydestä koulutuksesta annetun päättötodistuksen ja uuden järjestelmän mukaisen todistuksen yhtenäisen valtakunnallisen päättötutkinnon tuloksista. Näiden kahden todistuksen perusteella koulunsa päättäneet voivat hakea useisiin eri yliopistoihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin samanaikaisesti. Osa korkeakouluista järjestää edelleen omia pääsykokeitaan, jotka sisältävät usein sekä suullisen että kirjallisen pääsykokeen. Opiskelijat, jotka eivät pääse valtion rahoittamalle opiskelijapaikoille voivat tulla hyväksytyksi koulutusohjelmaan maksavina opiskelijoina. Kaikki korkeasteen koulutusta järjestävät oppilaitokset voivat ottaa opiskelijoikseen tietyn määrän maksavia opiskelijoita.

Korkea-asteen koulutus

Venäjän koulutusjärjestelmä oli aiemmin hallinnollisesti keskitetty, mutta uudistukset antavat oppilaitoksille enemmän päätösvaltaa ja kasvattavat akateemista vapautta. Tärkein rakenteellinen muutos on monitasoisen tutkintojärjestelmän käyttöönotto vanhan yksitasoisen spetsialist-tutkintojärjestelmän rinnalle.

Vuonna 2004 Venäjällä oli noin 655 valtiollista korkeakoulua ja noin 530 yksityistä korkeakoulua, joista 364 oli saanut valtion akkreditoinnin. Suuri enemmistö opiskelee kuitenkin valtiollisissa korkeakouluissa. Pääsykokeissa opiskelijoiksi hyväksytyt opiskelevat usein maksutta ja saavat valtion apurahaa. Opintomaksua maksavien ei välttämättä tarvitse aina osallistua varsinaisiin sisäänpääsykokeisiin, vaan haastattelu tai koe valitulta erikoistumisalalta saattaa riittää. Vuonna 2004 noin 35 prosenttia valtiollisissa korkeakouluissa opiskelevista maksoi täyttä opintomaksua. Yksityisissä korkeakouluissa kaikki opiskelijat maksavat opinto-

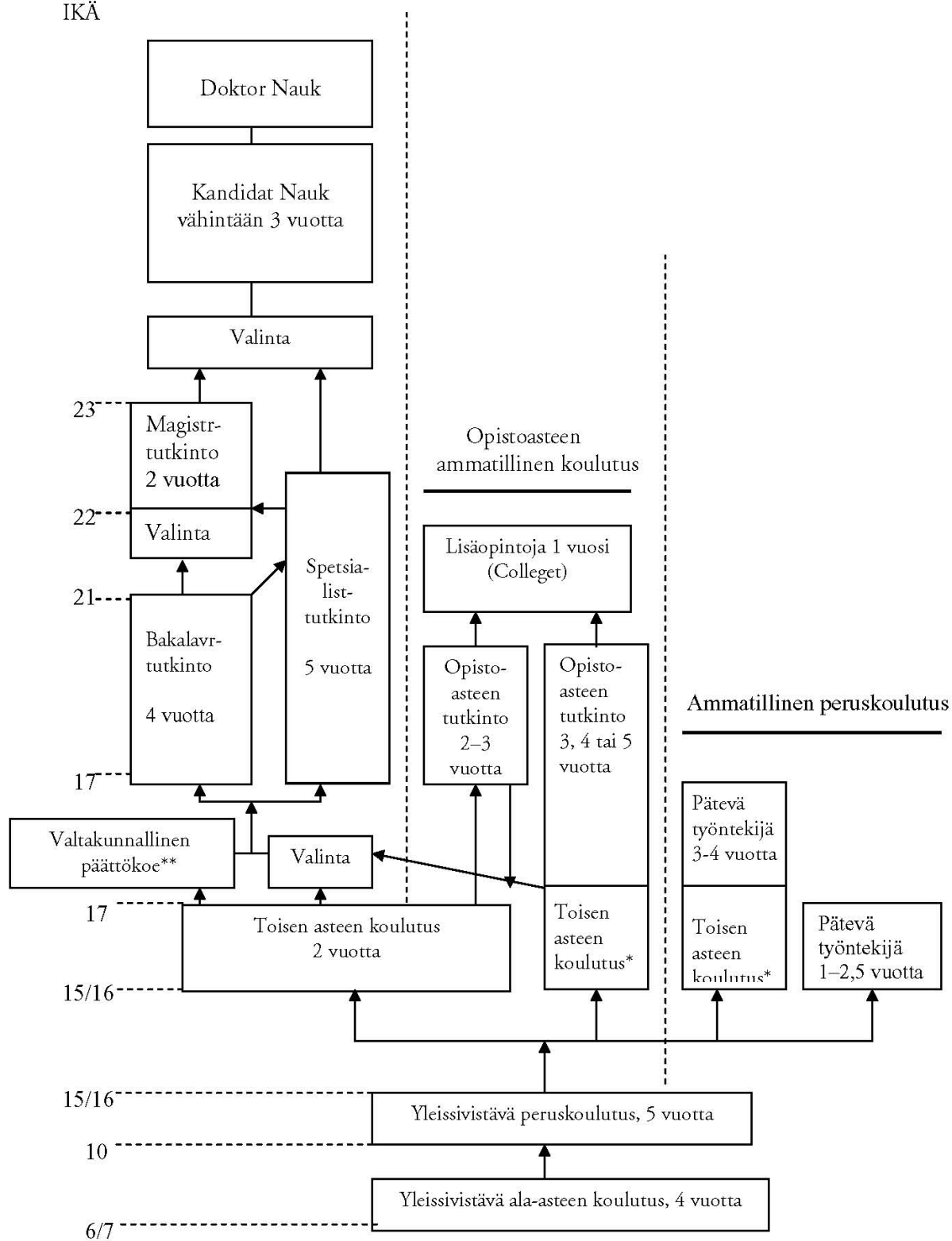
maksua, sillä ne eivät joitakin tutkimusapurahoja lukuun ottamatta saa lainkaan valtion tukea. Vuonna 2004 yhden lukuvuoden opintomaksu yksityisessä korkeakoulussa oli keskimäärin 2500 dollaria. Suurin osa yksityisistä korkeakouluista sijaitsee Pietarissa ja suosituimmat opiskelualat ovat oikeustiede ja kaupallinen ala. Niiden suurimmat haasteet liittyvät henkilökunnan koulutustasoon.

Korkeakoulut jaetaan yliopistoihin, akatemioihin ja instituutteihin. Yliopistot tarjoavat laaja-alaista koulutusta humanististen tieteiden, yhteiskuntatieteiden ja luonnontieteiden aloilla. Akatemit tarjoavat koulutusta yhdellä pääasiallisella alalla kuten taiteessa tai musiikissa. Instituutit ovat itsenäisiä oppilaitoksia tai yliopiston tai akatemian osastoja, jotka tarjoavat koulutusta useilla eri aloilla. Näitä korkeakouluja pidetään tasoltaan vastaavina ja luokittelu liittyy enemmän oppilaitosten toimintaan ja koulutustarjontaan kuin hierarkiaan. Vuodesta 1992 koulutusjärjestelmään ovat kuuluneet välitutkinto, alempi korkeakoulututkinto bakalavr, ylempät korkeakoulututkinnot spetsialist ja magistr sekä tieteelliset jatkotutkinnot kandidat nauk ja doktor nauk. Välitutkinto annetaan vähintään kaksivuotisista opinnoista, jotka johtaisivat bakalavr- tai spetsialist-tutkintoon. Välitodistusta voi hyödyntää siirryttäessä työelämään tai oppilaitosta vaihtaessa. Bakalavr on alin korkeakoulun loppututkinto. Se on nelivuotinen ja sen voi suorittaa kaikilla muilla aloilla paitsi lääketieteessä. Sitä pidetään enemmän akateemisena kuin ammatillisena, mutta todistuksesta ilmenee myös ammatillinen kelpoisuus.

Perinteinen spetsialist-tutkinto edellyttää 5-6 vuoden opinnot. Se on suunnattu ammatillisten valmiuksien tuottamiseen, mutta antaa myös kelpoisuuden tieteellisiin jatko-opintoihin. Tutkinnon voi suorittaa kaikilla aloilla ja lopputodistuksesta ilmenee ammatillinen kelpoisuus kyseisellä alalla. Magistr-tutkinto edellyttää kuuden vuoden opintoja eli kaksi vuotta lisäopintoja bakalavr-tutkinnon jälkeen. Magistr suuntautuu enemmän tutkimukseen kuin spetsialist ja antaa kelpoisuuden jatko-opintoihin. Oppilaitokset päättävät itse valintamenettelyistään. Kandidat nauk on alempi tieteellinen jatkotutkinto ja edellyttää vähintään kolmen vuoden opintoja spetsialist- tai magistr-tutkinnon jälkeen. Kandidat nauk-tutkintoon kuuluu väitöstyö, jonka jälkeen on julkinen väitöstilaisuus. Lisäksi

II Venäjän koulutusjärjestelmä

IKÄ

*Antaa kelpoisuuden korkea-asteen valintakokeisiin

** Vielä kokeiluasteella

tutkinto sisältää muun muassa tentin omalta erikoistumisalalta, vieraan kielen tentin (ulkomaisilla venäjän kielen tentti) ja filosofian tentin. Doktor nauk on ylempi tieteellinen jatkotutkinto ja korkein oppiarvo. Siihen vaaditaan 5-15 vuoden opinnot saman alan kandidatin tutkinnon jälkeen sekä tieteellisiä saavutuksia ja kirjoituksia. Päätyö on väitöskirja, joka pitää väitellä menestyksekkäästi väitöstilaisuudessa.

Vaikka bakalavr- ja magistr-tutkinnot tulivat käyttöön jo 1992, spetsialist-tutkinto on edelleen ylivoimaisesti yleisin venäläisissä korkeakouluissa suoritettava tutkinto. Vuonna 2004 opiskelevista sen suoritti 92,4 prosenttia. Magistr-tutkinnon ajatellaan suuntautuvan lähinnä tutkimuksen ja opetuksen tarpeisiin. Vanhan yksiportaisen ja uuden kaksiportaisen tutkintorakenteen välillä on jonkin verran liikkuvuutta. Bakalavr-tutkinnon suorittaneet opiskelijat voivat tehdä spetsialist-tutkinnon vuoden lisäopinnoilla, ja spetsialist-tutkinnon tehneet vastaavasti magistr-tutkinnon vuoden lisäopinnoilla. Yleisempää on kuitenkin ollut suorittaa toinen tutkinto aiemman tutkinnon alaa sivuavalla alalla, johon valtio ei kuitenkaan myönnä tukea. Monet tekevätkin toisen spetsialist-tutkinnon osa-aikaisena töiden ohella. Aiemmalla tutkinnolla voi myös saada luettua hyväksi osan toiseen tutkintoon kuuluvista opinnoista.

Kaikki valtion akkreditoimat korkeakoulut noudattavat samaa valtakunnallista käytäntöä loppuarvioinnin suhteen, joka koostuu yhdestä tai useammasta osasta. Kirjallisen loppututkielma tai projekti on pakollinen osa loppuarviointia. Sen arvostelee loppuarviointilautakunta. Lisäksi saatetaan vaatia esimerkiksi loppukuvustelu joko yksittäisessä aiheessa tai monitieteellisessä aihekokonaisuudessa.

Opiskelijavaihto

Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO aloitti vuonna 2000 FIRST-ohjelman, jolla tuetaan Suomen ja Venäjän lähialueiden korkeakoulujen verkosto-ohjelmaa. Ohjelma sisältää muun muassa opiskelija- ja opettajaliikkuvuutta sekä intensiivikursseja. Vuonna 2008 hakemuksia tuli ennätysmäärä ja ohjelma kattaa koko Suomen korkeakouluverkoston muutamaa ammattikorkeakoulua ja yliopistoa lukuun ottamatta.

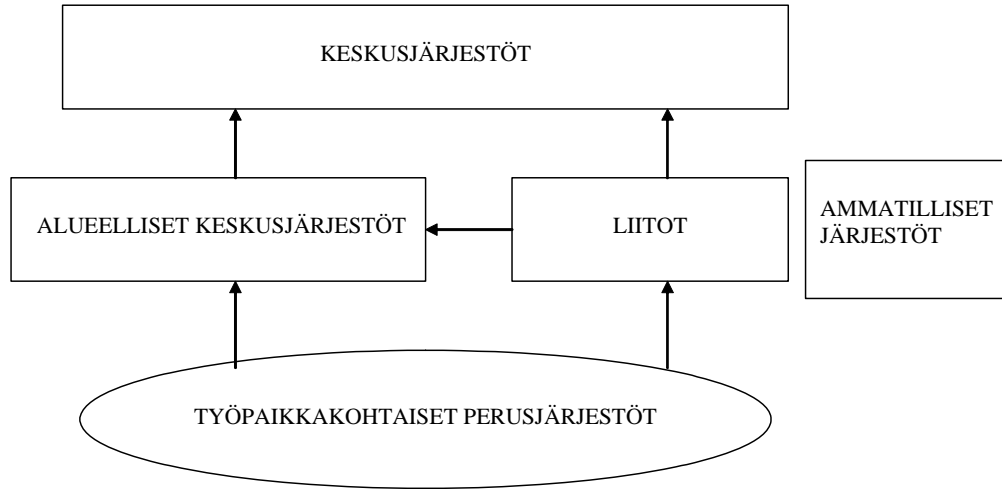
Luoteis-Venäjältä ohjelmaan osallistuu 45 korkeakoulua. Toiminta on kuitenkin edelleen vaatimatonta verrattuna eurooppalaisiin tai pohjoismaisiin yhteistyöohjelmiin. Lukuvuonna 2008–2009 tuetaan 93 opettajan ja 192 opiskelijan vastavuoroista liikkuvuutta. Vaihdon kesto on yleensä 3–9 kuukautta. University of the Arctic-verkoston järjestämä North to north -vaihto-ohjelma kattaa puolestaan Pohjois-Amerikan ja Pohjois-Euroopan. Vaihdon pituus on 3–12 kuukautta. Vuonna 2005 vaihtoon osallistui yhteensä 101 opiskelijaa. Kuitenkin vain kaksi suomalaista opiskeli Venäjällä ja kahdeksan venäläistä Suomessa. Lisäksi korkeakouluilla on kahdenvälisiä vaihto-ohjelmia ja opiskelijat lähtevät matkaan myös omatoimisesti.

Erilaisiin lyhytaikaisiin vaihtoihin tai kielikursseille osallistuvien suomalaisten määrää on vaikea arvioida. Venäjällä on myös koko tutkintoa suorittavia suomalaisopiskelijoita, joita opiskelee runsaasti erityisesti Pietarin yliopistoissa. Tuorein tieto opiskelijoiden määrästä, 56 henkeä, on arvio tiedustelun pohjalta, jonka Suomen pääkonsulaatti lähetti Pietarin korkeakouluihin syyskuussa 2004. Poikkeuksellisen paljon suomalaisia opiskelee Pietarissa yliopistojen historiallisessa tiedekunnassa ja teatterikorkeakoulussa. Opintotukikeskuksen tilastojen mukaan puolestaan lukuvuonna 2002–2003 koko tutkintoa Venäjällä suoritti 57 suomalaista opiskelijaa ja määräaikaisesti 158 opiskelijaa. Vieraskielisiä ohjelmia ei vielä juuri ole, joten perusedellytyksenä on venäjän kielen taito. Opiskelijavaihdon lisäksi Venäjälle on mahdollista lähteä esimerkiksi CIMO:n tukemaan työharjoitteluun.

Uuden suomalais-venäläisen innovaatioyliopiston aiesopimus allekirjoitettiin Pietarissa lokakuussa 2008. Lappeenrannan teknillinen yliopisto solmii opetusministeriön tukemana aiesopimuksen viiden pietarilaisyliopiston kanssa. Uutta verkostoa aiotaan jatkossa laajentaa myös muiden kansainvälisten yliopistojen kanssa.

“Yhteistyö on hyvin laajaa sisältäen tutkimuksen, opetuksen ja kaksoistutkinnot”, kertoo Lappeenrannan teknillisen yliopiston rehtori Ilkka Pöyhönen. Hänen mukaansa tarkoituksena on kehittää innovaatioita, joilla vastataan etenkin elinkeinoelämän tarpeisiin. Konkreettisina keinoja ovat esimerkiksi tutkija- ja opiskelijavaihdot.

III Järjestäytyminen Venäjällä

Neuvostoliiton ammattiyhdistysliike oli valjastettu kommunistisen puolueen tavoitteiden edistämiseen. Sen pääasiallisena tehtävänä oli tuotantosuunnitelmiin täyttäminen, sosiaaliturvan jakaminen, ihmisten kulttuuri- ja urheilupalvelujen sekä lomavieron järjestäminen. Länsimaiseen edunvalvonta-ajatteluun suhtauduttiin epäilevästi ja muutos oli vaikea kapitalismin tullessa maahan. Ay-liike on tästä huolimatta ainoa neuvostoaajan poliittinen rakenne, joka on kyennyt säilymään vaikkakin osittain uudistuneena.

Yksityistämisen myötä ja markkinatalouteen siirtymisen jälkeen sairausvakuutuksen ja ay-jäsenmaksun välinen linkki poistettiin. Järjestäytymisprosentti laski paikoitellen jopa yli puolella. Paljonkin eroavien arvioiden mukaan venäläisistä palkansaajista on tällä hetkellä järjestäytynyt 25–50 prosenttia. Vaihtelut järjestäytymisasteessa ovat suuria. Järjestäytyminen on suhteellisen korkeaa työpaikoissa, joissa rakenteet eivät ole juuri muuttuneet. Mitä uudempi, pienempi ja yksityisempi yritys, sitä todennäköisemmin ay-toimintaa ei ole. Järjestäytyminen on erityisen heikkoa palvelualoilla ja nuorten keskuudessa kun taas perinteisessä teollisuudessa toimii edelleen vahvoja liittoja. Vanha ay-liike ei ole juuri kyennyt laajentamaan toimintaansa uusille työpaikoille. Lisäksi omistajan vaihtuessa ay-liikettä ei aina suvaita, mutta ajan myötä tilanne saattaa helpotua ja ay-järjestöt hyväksytään uudelleen osaksi työyhteisöä. Ratkaisevaa on, kykenevätkö aktiivijäsenet uuden johdon paineista huolimatta jatkamaan toimintaa. Monien mukaan työnantajien asenne on viime vuosina muuttunut ja painostus ay-aktiiveja kohtaa kasvaa.

Perusjärjestöt

Venäjällä järjestäytytään niin kutsuttuihin perusjärjestöihin (“pervitshnaja organizatsija”, “pervitshka”). Ne ovat työpaikka- tai yrityskohtaisia työntekijöiden perustamia rekisteröityjä, itsenäisiä yhdistyksiä. Rekisteröintiä tarvitaan jäsenmaksuperintää ja taloudellista toimintaa varten ja yhdistyksiä perustaminen onkin periaatteessa melko yksinkertaista. Rekisteröity perusjärjestö voi solmia työpaikkakohtaisen työehtosopimuksen, joka rekisteröidään työmarkkinoista vastaavan ministeriön järjestelmässä.

Työpaikkatasolla perusjärjestöt toimivat perinteisesti erilaisten etujen jakajana ja välit yrityksen johdon kanssa ovat hyvät. Työnantajalla on monesti edelleen perusjärjestössä omat edustajansa. Aiemmin myös työntekijät ovat monesti mieltäneet olevansa “samassa veneessä, meidän yrityksessä”. Ongelmia on ilmennyt erityisesti uusissa yrityksissä ja ulkomaalaisomistuksessa olevissa yrityksissä, jotka eivät ole tottuneita ay-liikkeen läsnäoloon. Johtoportaan asenne näyttää monin paikoin muuttuneen vastuuttomammaksi eikä työntekijöiden hyvinvoinnista juuri huolehdita. Toisaalta eri tahojen mukaan ulkomaalaiset yritykset noudattavat tarkemmin lakia ja tästä johtuen ay-toiminta on niissä hedelmällisempää. Venäläinen johto saattaa paikoitellen turvautua laittomaan uhkailuun ja häirintään, mitä puolestaan ulkomaisissa yrityksissä ei juuri tapahdu.

Perusjärjestöillä on lain puolesta kohtalaiset mahdollisuudet toimintansa ylläpitoon. Niiden asema perustuu lakiin ja taloudellinen asema puolestaan jäsenmak-

suihin, joista valtaosa jää niiden omaan käyttöön. Perusjärjestöt ovat lähes poikkeuksetta hyvin riippuvaisia jäsenmaksuistaan. Hyvä puoli asiassa on riippumattomuus ulkopuolisista, huonona puolena taas suuri haavoittuvuus jäsenmäärän vaihteluille. Ammattiliittojen jäsenmaksu on noin prosentti palkasta. Tästä yhdestä prosentista noin 65 prosenttia jää paikalliselle tasolle, 25 prosenttia menee aluejärjestölle, kuusi prosenttia kansalliselle liitolle, joka jakaa sen eri liitoille tai käyttää neuvotteluihin ja kampanjoihin. Viimeiset neljä prosenttia summasta menee keskusjärjestölle. Pienemmissä keskusjärjestöissä VKT:ssa ja KTR:ssa paikallistasolta eteenpäin tilitettävä osuus vaihtelee lisäksi sektorin mukaan, autoteollisuudessa se on 40 prosenttia ja kaivosteollisuudessa 12 prosenttia.

Eri tasojen toiminnassa perusjärjestöjen merkitys korostuu erityisesti entisen mallin sosiaalipoliittisen tehtävän täyttäjänä. Yhteistyössä yritysten kanssa perusosastot jakavat jäsenille yhä erilaisia etuuksia ja odotukset tämän roolin lisääntymisestä kasvavat sitä mukaa kun valtion mahdollisuudet sosiaalipoliittikan kehittämiseen heikkenevät. Vanhan keskitetyn järjestelmän hajotessa Neuvostoliiton mukana haluttiin uusissa säännöissä korostaa työpaikkojen valtaa ja toimintamahdollisuuksia.

Ay-liikkeen tämän hetkinen taloudellinen rakenne nähdään kuitenkin yhtenä sen keskeisimmistä haasteista. Samalla alallakin toimivien perusjärjestöjen taloudellisissa resursseissa on huomattavia eroja ja sitä myöten niiden kyvyssä toimeenpanna ammattikohorttien liittojen neuvottelutuloksia. Lisäksi on ongelmallista, että nykyisin yli kaksi kolmasosaa jäsenmaksuista jää perusjärjestöihin työpaikkatasolle ja kuluu toimitsijoiden palkkoihin, viihdetoimintaan sekä jäsenten aineelliseen tukemiseen. Suurin osa jäsenmaksuista kuluu siis kädestä suuhun palvelutoimintaan pitkäjänteisemmän edunvalvonnan sijaan. Useimmilla liitoilla sekä alueellisilla ja keskusjärjestöillä on tästä johtuen niukat resurssit edunvalvontaan, neuvotteluihin, koulutustoimintaan ja toiminnan levittämiseen uusille työpaikoille.

Osasyynä rahojen pitämiseen alatasolla on luottamus-pula ylemmän tason järjestöihin. On myös epäilty, että kaikki järjestöt eivät ilmoita todellisia jäsenmääriään eteenpäin. Kilpailu vallasta ja taloudellisista varoista

eri tason järjestöjen välillä heikentää koko ay-liikkeen asemaa ja kykyä toimia yhtenäisesti. Perusjärjestöt väittävät, että aluetason ja keskusjärjestöt eivät tee käytännössä mitään, johon keskusjärjestöt puolestaan vastaavat, että heillä ei ole rahaa tehdä mitään. Onkin ehdotettu, että omaisuuden ja jäsenmaksutulojen hallinnan tulisi olla avoimempaa ja jäsenten vaikutusvaltaa tulojen käyttöön tulisi kasvattaa. Kriteerinä olisi kuitenkin hyvä käyttää ay-toiminnan tehokkuutta ja palkkatyöläisten aseman parantamista kuten palkkojen nousua, jäsenmäärän kasvua, tuloksellisten tempausten määrää, taloudellisten toimintatulojen kasvua ja ay-edustajien määrää valtuustoissa. Jos suurempi osa varoista ohjautuisi keskusjärjestölle, voitaisiin rahoilla järjestää kollektiivista toimintaa vaatimusten tueksi ja tehostaa valistustyötä. Myös ay-lehtien, kuten monien kiittelemän Solidarnostin, levikkiä voisi kasvattaa.

Alueelliset keskusjärjestöt

Työpaikka- ja yrityskohtaisia perusjärjestöjä yhdistävät alueelliset keskusjärjestöt, jotka myötäilevät Venäjän hallinnollista jakoa. Alueelliset keskusjärjestöt saavat tulonsa pitkälti liiketoiminnasta. Niiden omaisuuden yhteisarvon arvellaan olevan jopa 5,7 miljardia euroa. Omaisuus koostuu lähinnä jäsenten käyttöön tarkoitusta lomakiinteistöistä, joita ay-järjestöt pyrittävät. Lain mukaan ay-järjestöjen tulee rekisteröidä omaisuutensa, jotta niitä voidaan käyttää. Rekisteröijänä toimii tasavallan kuvernööri, joka on nykyisin presidentin valitsema. Tämän vuoksi alueelliset ay-federaatiot haluavat olla kuvernöörin kanssa hyvissä väleissä, joka puolestaan haluaa alueensa pysyvän rauhallisena. Kuvernöörin vaalien lopettamisen myötä lakot ovat vähentyneet.

Liitot

Venäjällä järjestäytytään ammattiyhdistyksiin useimmiten työpaikkakohtaisesti ja aloittain, ei tutkinnon mukaan. Akateemiset kuuluvat ensisijaisesti omaan työpaikkakohtaiseen perusjärjestönsä. Perusjärjestöt puolestaan kuuluvat aina sektorikohtaisiin liittoihin. Nämä taas kuuluvat alueelliseen keskusjärjestöön tai ovat itsenäisiä. Sektorikohtaisten liittojen jako ja tehtävät eivät aina ole vastaavia kuin Suomessa. Liitot koos-

tuvat pääosin yhden hallinnonalan työntekijöistä samaan tapaan kuin neuvostoaikana, jolloin yritykset kuuluivat tietyn ministeriön alaisuuteen. Tästä johtuen saman ammattikunnan edustajia on monesti useammassa eri liitossa. Tämän lisäksi on puhtaasti ammatillisia järjestöjä, jotka eivät harjoita varsinaista ay-toimintaa.

Venäjällä myös monet liitoista muistuttavat enemmän ammatillisia järjestöjä kuin jäsentensä etuja ajavia ja työehtosopimustoimintaa harjoittavia ammattiyhdistyksiä. Useat liitot lähinnä kouluttavat jäseniään ammatin harjoittamiseen liittyen kuten lääkäreitä ammattietiikasta ja juristeja lainopillisista käytännöistä. Varsinaista ammattiyhdistystoimintaa kuitenkin löytyy, mutta vaihtelut eri liittojen ja sektoreiden välillä ovat suuria. Liitot ovat uudistaneet toimintaansa eri tahtiin ja eroavat luonteeltaan paljon. Niiden edustavuutta ja itsenäisyyttä on vaikea arvioida. Liittojen työehtosopimuspoliittinen rooli ei yleensä ole kovin merkittävä, kun taas alueorganisaatioilla erityisesti suurissa kaupungeissa on usein enemmän vaikutusmahdollisuuksia ja valtaa. Liitoilla ei myöskään ole perusjärjestöjen kaltaista sosiaalipoliittista tehtävää.

Korkeasti koulutettujen järjestäytyminen

Suurimmat liitot, joiden jäsenet muistuttavat suomalaisia akateemisia aloja, ovat opettajilla, terveydenhoidon ammattilaisilla ja valtion virkamiehillä. Insinöörejä kuuluu useaan eri liittoon ja lääkäreillä on ainakin kaksi kilpailevaa liittoa. Lisäksi monissa alemman koulutustason akateemisissa liitoissa johtoporras on korkeasti koulutettu.

Esimerkkejä:

Opettajat

Opettajien ammattiliitto ESEUR on keskusjärjestö FNPR:n suurin liitto. Opettajien ammattiliitolla on 3–5 miljoonaa jäsentä laskutavasta riippuen. Reilut kolme miljoonaa jäsenistä on töissä ja loput ovat eläkeläisiä tai opiskelijoita. Opettajat ovat yksi järjestäytyneimmistä ammattiryhmistä Venäjällä, sillä yli 80 pro-

senttia opettajista kuuluu liittoon. Liiton suurin haaste on saada uusia nuoria jäseniä, vaikka se ei olekaan menettänyt jäseniä yhtä paljon kuin monet muut liitot. Joidenkin arvioiden mukaan opettajien ammattiliitto on onnistunut muuttamaan toimintaansa jähmeästä puoluekoneiston osasta kohti todellisempaa ammattiliittoa. Yhteys jäseniin on viime vuosina parantunut, mutta sitä vastoin suhde työnantajapuoleen eli valtioon on heikentynyt. Tiedonvälityksen ja koulutuksen merkitys liiton toiminnassa on kasvanut, mutta jäsenet pitävät liiton tehtävää sosiaalipalvelujen ja materiaalisen avun jakajana edelleen tärkeänä. Suhteellisen suuri osa opettajien ammattiliiton jäsenmaksuista jää edelleen koulutasolle, jossa se käytetään lähinnä näiden palveluiden tarjoamiseen. Osa syynä ovat 90-luvun kriisit, jolloin sosiaalipalveluilla oli jäsenille keskeinen merkitys.

Neuvostoaikana koulut olivat valtiollisia. Kun kunnat saivat vastuun kouluista, palkkoja ei saatu maksettua ja koulusysteemi rappeutui. Nykyisin koulut ovat alueellisen kuvernöörin vastuulla ja tilanne on parantunut. Venäjällä julkisen puolen palkat määritellään pitkälti valtion budjetissa ja ne ovat yleensä huomattavasti matalammat kuin yksityisellä puolella. Palkkataulukon lähtösummista neuvotellaan, mutta eri asia on kuinka paljon liitot pystyvät niihin todellisuudessa vaikuttamaan. Erilaiset lisät muodostavat kuitenkin merkittävän osan palkasta. Opettajien palkkaerot saattavat olla huomattavia eri alueilla ja kouluissa. Jos koulussa toimii ammattiyhdistys, on koulussa myös työehtosopimus. Rehtoreilla on Venäjällä suuri valta ja he palkkaavat muut työntekijät.

Opettajien suurin haaste Venäjällä onkin palkka. Opettajien palkat ovat keskimäärin niin alhaiset, että sillä toimeentulo on todella vaikeaa. Keskipalkka on 5 500 ruplaa eli alle 150 euroa kuukaudessa. Opettajat hankkivatkin monesti lisäansioita sivutoilla ja yksityisopetuksella. Venäjällä yksityisiä kouluja ei juuri ole, lukuun ottamatta muutamia hyvätuloisten kouluja Moskovassa ja Pietarissa. Yliopistoissa ilmaiset opiskelupaikat ovat vähentyneet huomattavasti ja yksityinen puoli on kasvanut. Yksityisissä oppilaitoksissa on järjestäytyminen huomattavasti heikompa.

Kuten monet muutkin liitot, opettajien ammattiliitto on hyvin Moskova-johtoinen ja lähialueilta on ollut

vaikea löytää yhteyksiä. Opettajien ammattiliitto on myös jäsenenä opetusalan maailman kattojärjestössä Education Internationalissa, jossa sen jäsenyys on herättänyt osittain ristiriitaisia tunteita. Venäjän opettajien ammattiliitto on lukumääräisesti niin suuri, että sillä on suhteellisen suuri painoarvo.

Insinöörit

Insinöörejä on useissa eri ammattijärjestöissä, sillä insinöörejä työskentelee useammalla eri sektorilla kuin esimerkiksi opettajia. Insinöörit eivät Venäjällä juuri identifioitu ammattiryhmänä. Pelkästään Maailman metallityöntekijöiden liitto IMF:n kuuluu kahdeksan eri venäläistä metallialan liittoa, joissa osa jäsenistä on insinöörejä. Seistämän näistä liitoista kuuluu keskusjärjestö FNPR:ään ja yksi VKT:hon. Näistä liitoista suurimmassa on noin miljoona jäsentä.

IMF:n mukaan metallisektorin tilanne Venäjällä ei ole erityisen hyvä. Sektorikohtainen puitesopimus on heikko ja työnantajat yrittävät pitää paikalliset järjestöt erillään. Palkkatietoja pidetään liikesalaisuutena ja palkkausjärjestelmien välillä onkin alalla suuria eroja. Insinöörien palkkausjärjestelmät eroavat luultavasti useimmiten muiden työntekijöiden palkkausjärjestelmistä, mutta tästä ei ole kattavaa tietoa. Esimerkiksi Fordin tehtaalla väännettiin kättä siitä maksetaanko työntekijöille tuntipalkkaa vai tuotannon mukaan. Peruspalkka on usein vain 30–50 prosenttia ansioista ja erilaiset bonukset muodostavat loppuosan palkasta.

IMF järjestää Venäjällä seminaareja ja alueellisia tapaamisia. Tavoitteena on myös solmia suhteita eri sidosryhmiin ja edistää niiden keskinäistä yhteistyötä. Kansainvälistä yhteistyötä tehdään ennen muuta tiedonvaihtamiseksi ja konkreettisten päämäärien edistämiseksi esimerkiksi työturvallisuudessa, palkoissa ja neuvotteluissa.

Venäjällä toimii myös Russian Union of Scientific and Engineering Associations RUSEA. RUSEA on insinöörien ammatillinen järjestö, johon kuuluu myös tieteen tekijöitä. Liitto hyväksyttiin jäseneksi Euroopan insinöörijärjestö FEANI:in syksyllä 2008. RUSEA on keskusjärjestö, johon kuuluu 45 eri teollisuuden alan insinöörijärjestöä. Alueellisia organisaatioita on 87. Jäsenmääräksi on ilmoitettu nettisivuilla 110 000, mut-

ta haastattelussa sitä ei suostuttu kertomaan. Järjestö on ainoastaan ammatillinen eikä minkäänlaista yhteiskunnallista edunvalvontaa tai työehtosopimustoimintaa ole. Tavoitteena on “edistää insinöörien intressejä”. RUSEA:lla on julkaisutoimintaa ja se järjestää esimerkiksi konferensseja ja insinöörikilpailuja. Puhtaasti ammatillisen luonteen vuoksi järjestö ei kuulu mihinkään keskusjärjestöön. Ilmeisesti siihen kuitenkin kuuluu myös samoja jäseniä kuin työnantajapuolen Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs:iin.

Lääkärit

Lääkäreiden palkkataso on Venäjällä perinteisesti alhainen. Autonomiata ei käytännössä ole, sillä toimiluvan saaminen on sidoksissa työntajaan eikä henkilöön. Työntajana toimii valtio, sillä useimmat sairaalat ovat valtion omistuksessa. Opettajien tapaan palkat määritellään valtion budjetissa eikä neuvotteluvarama juuri ole. Palkat ovat keskimäärin noin 300–400 euroa kuussa, parhaimmillaan 700–800 euroa kuussa. Pimeä työ on yleistä. Lääkäreitä on myös jonkin verran töissä yksityisillä klinikoilla erityisesti suurimmissa kaupungeissa, joissa löytyy maksukykyisiä asiakkaita. Yksityisellä puolella palkat neuvotellaan henkilökohtaisesti.

Lääkärit kuuluvat pitkälti FNPR:läiseen terveydenhoidon työntekijöiden ammattiliittoon. Tarkkoja lukuja liittoon kuuluvista lääkäreistä ei ole saatavilla. Samaan liittoon kuuluvat kaikki sairaalan työntekijät siivoojista lääkäreihin. Asetelma helpottaa joidenkin työpaikka-kohtaisten asioiden järjestelyä, mutta esimerkiksi palkoista neuvottelu on vaikeaa. Lääkäreitä kuuluu myös ammatillisiin Russian Medical Society -järjestöön ja Russian Medical Association -järjestöön. Järjestöjen edustavuudesta on vaikea saada selvyyttä. Neuvottelumandaattia ei näillä järjestöillä ilmeisesti ole.

Maailman lääkäriin kuuluu venäläisistä järjestöistä Russian Medical Society, joka kuitenkin on enemmän ammatillinen järjestö. Järjestön tavoitteena on edistää hoidon laatua, ammatitietoutta ja lääkäreiden sekä potilaiden oikeuksia. Järjestö ei aktiivisesti rekrytoi uusia jäseniä, mutta sillä on alueelliset järjestöt useimmissa osavaltioissa. Suomen lääkäriin ja Russian Medical Society:n välisiä varsinaisia yhteistyöprojekteja ei ole ollut, vaikka suhteet ovat hyvät. Yksittäisillä sairaaloilla sen sijaan on ollut yhteistyötä maiden

välillä. Terveysministeriön yhteydessä toimii toinen järjestö, Russian Medical Association, joka ilmoittaa jäsenmääräkseen 297 000. Yhteensä lääkäreitä on maassa vajaa 700 000.

Sosiaalityöntekijät

Venäjällä on arviolta 500 000 sosiaalityöntekijää. Yli-voimaisesti suurin osa heistä on julkisella sektorilla töissä. Vastuuministeriönä oli aiemmin työn ja sosiaalisen kehityksen ministeriö, joka kuitenkin liitettiin muutama vuosi sitten suurempaan terveyden ja sosiaalisen kehityksen ministeriöön. Tämä muutos on koettu ongelmallisena, sillä sosiaalisektori on uudessa ministeriössä hyvin pieni. Alan koulutusta tarjotaan nykyisin kymmenissä oppilaitoksissa. Sosiaalityöstä voi tehdä edelleen yleisimmän viiden vuoden spetsialist-tutkinnon tai neljän vuoden bakalavr-tutkinnon ja kahden vuoden maisterin tutkinnon. Suurimmalla osalla sosiaalityöntekijöistä ei kuitenkaan ole alan koulutusta. Tärkein syy on matala palkkaus, joka ei houkuttele nuoria. Minimipalkka on 100 euroa kuukaudessa, mikä on suunnilleen sama kuin sairaanhoitajilla ja noin 2/3 opettajien palkoista. Ala kuuluu niin sanotulle budjettisektorille eli valtio päättää minimipalkoista. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria, sillä noin neljäsosa osavaltioista maksaa minimipalkan päälle lisäosaa. Parhaat palkat Moskovassa saattavat olla jopa 2000 euroa, kun taas maaseudulla palkat ovat lähellä minimiä.

Sosiaalityöntekijöitä on ainakin Association of Social Pedagogues and Social Workers of Russian Federation -järjestössä, johon kuuluu noin 50 000 jäsentä. Järjestö on itsenäinen ja ennen muuta ammatillinen. Sen tavoitteena on nostaa sosiaalityöntekijöiden arvovaltaa ja ammattitaitoa Venäjällä. Järjestö on kuitenkin muun muassa kampanjoinut ministeriöiden liitosta vastaan. Järjestöllä on toimintaa noin 48 osavaltiossa ja alueellisen järjestöjen välillä aktiivisuudessa on suuria eroja. Murmanskin ja Karjalan osastoilla on ollut Pohjoismaiden kanssa useita yhteistyöprojekteja. Moskovan toimiston mukaan ongelma on, että alueelliset järjestöt eivät usein jaa kokemuksiaan ja osa Venäjän alueista jää täysin syrjään. Järjestö on luonut aktiivisesti suhteita ulkomaisiin järjestöihin ja on toiminut aktiivisesti sosiaalityöntekijöiden kansainvälisessä liitossa IFSW:ssä.

Opiskelijatoiminta

Useimmat liittyvät ammattiliittojen jäseniksi tullessaan uuteen työpaikkaan allekirjoittamalla paperin muiden työsopimuspaperien joukossa. Monissa korkeakouluissa opiskelijat myös kuuluvat opiskelijoiden ammattijärjestöihin. Käytännössä opiskelijoiden järjestöt hoitavat opiskeluun liittyviä asioita kuten luokkien tai opiskelija-asuntoloiden kuntoa ja järjestävät vapaa-ajan toimintaa. Suurin osa korkeakouluopiskelijoiden järjestöistä kuuluu opettajien ammattiliittoon opiskeltavasta alasta riippumatta. Ongelmana on, että toimivia siirtymämekanismia valmistumisen jälkeen varsinaiseen jäsenyyteen oman alan liitossa ei ole opettajiksi valmistuvia lukuun ottamatta.

Suurimmalla keskusjärjestöllä FNPR:llä on olemassa myös nuorisoneuvosto, joka perustettiin vuonna 2002. Nuorisoneuvosto on järjestänyt ainakin seminaareja, mutta mitään systemaattisia jäsenrekrytointikampanjoita ei ilmeisesti ole. Jotkut sektorikohtaiset liitot rekrytoivat uusia jäseniä aktiivisesti, mutta suurin osa ei. Ammatillisissa oppilaitoksissa toimii toisinaan opiskeltavien alojen ammattiliittoja. Näin on erityisesti jos oppilaitos toimii jonkin yrityksen yhteydessä. Tällöin jäsenyys myös siirtyy melkein automaattisesti opiskelijajärjestön jäsenyydestä varsinaiseen jäsenyyteen.

IV Venäjän keskusjärjestöt

Palkansaajajärjestöjen maailmantason kattojärjestön ITUC:iin⁴ kuuluu kolme venäläistä keskusjärjestöä, FNPR, VKT ja KTR. Myös Suomen palkansaajakeskusjärjestöt ovat ITUC:n jäseniä. Venäläisistä keskusjärjestöistä FNPR on selvästi suurin. Ennen kuin ITUC hyväksyi kolme edellä mainittua keskusjärjestöä jäsenikseen vuonna 2000, järjestöstä tehtiin selvitysmatka Venäjälle. Selvitysryhmän mukaan Venäjän ay-liikkeellä on kaksi eri puolta. Yhtäällä on keskusjärjestöjen ulospäin antama kuva ja toisaalla paikoitellen hyvin erilainen todellisuus työpaikkakohtaisissa perusjärjestöissä. Näistä jälkimmäinen on sikäli ratkaiseva, että työpaikoilla olevat perusjärjestöt ovat muodostaneet ja muodostavat yhä Venäjän ay-liikkeen toimintaperustan. Keskusjärjestöillä ja liitoilla on kuitenkin venäläisessä ay-kulttuurissa tärkeä merkitys, joka usein näkyy johtajien aseman ja mielipiteiden kautta.

FNPR painii jäsenmääränsä, poliittisen vaikutuksensa ja voimavarojen osalta toisessa sarjassa kuin VKT ja KTR. Vaihtoehtoisten ay-järjestöjen asema on vaikeaa erityisesti perusjärjestötyöskentelyn saralla. VKT:n ja KTR:n ongelmana on pienuuden ohella vakiintuneiden valtakunnallisten ja toimialoittaisten rakenteiden puuttuminen. Työpaikoilla saattaa myös toimia rinnakkain eri keskusjärjestöihin kuuluvia perusjärjestöjä.

Ay-liikkeen joukkoluonne on kaikesta huolimatta säilynyt. Osa liitoista on onnistunut uusimaan toimintaansa. Osa on kokonaan uusia vaihtoehtoisia järjestöjä, jotka ovat onnistuneet toimimaan aktiivisesti. Vuonna 2007 tehdyn tutkimuksen mukaan yhä useampi työntekijä uskoo, että paikallinen perusjärjestö tekee paljon heidän tilanteensa parantamiseksi. Luku on kasvanut 13,5 prosentista 19,6 prosenttiin vuodesta 2004 vuoteen 2007. FNPR:läisten liittojen arvostus on sen sijaan vakaasti negatiivinen.

Venäjän keskusjärjestöjen yhteydenpidosta muun maalaisiin järjestöihin kertoo paljon se, että kaikkien järjestöjen sivut toimivat ainoastaan venäjäksi. Osasyynä on varmasti kielitaito, sillä kaikista järjestöistä ja liitoista ei löydy englannin kielen taitajia. Monesti kansainvälisten asioiden hoitajat ovat olleet erilaisissa kansainvälisissä tehtävissä jo neuvostoaikana. Järjestöt ovat perinteisesti olleet keskusjohtoisia ja esimerkiksi suoraan Pietarin osastoihin on toisinaan ollut vaikea olla

yhteydessä. Henkilövaihdosten myötä tilanne on kuitenkin muuttumassa ja yhteydet alueellisiin järjestöihin ovat paikoin helpottuneet.

FNPR

FNPR perustettiin virallisesti vuonna 1990, mutta sen voi katsoa olevan Neuvostoliiton aikaisen ay-liikkeen seuraaja. Siihen kuuluu 42 alakohtaista ja 79 alueellista ammattiliittoa. Suurimpia liittoja ovat Opettajien ammattiliitto ja Maatalousteollisen kompleksin ammattiliitto, johon kuuluu noin neljä miljoonaa jäsentä. Muita suuria liittoja, joiden jäsenistä ainakin osa on korkeasti koulutettuja, ovat Terveystieteiden ammattiliitto ja Valtiollisten laitosten ja yhteiskunnallisten palveluiden työntekijöiden ammattiliitto. Kumpaankin kuuluu yli miljoona jäsentä. Muita FNPR:n suuria, yli miljoonan jäsenen liittoja ovat muun muassa rautateiden, kaasualan ja metallurgian työntekijöiden liitot.

FNPR⁵ ilmoittaa jäsenmääräkseen vajaat 28 miljoonaa jäsentä⁶, mutta luvun todenperäisyyttä on vaikea tarkistaa. Se edustaisi vajaata 50 prosenttia maan työvoimasta ja 90 prosenttia maan järjestäytyneestä työvoimasta. FNPR:n jäsenmäärä on laskenut jyrkästi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Vuonna 1999 se oli vielä 37 miljoonaa. Jäsenkadosta huolimatta FNPR:n taloudelliset ja poliittiset suhteet ovat edelleen eri tasolla kuin muiden keskusjärjestöjen. Järjestön huippujohto tukee pitkälti valtaa pitävien linjaa ja Yhtenäinen Venäjä-puolueen kanssa on tehty yhteistyösopimus. Läheisiä suhteita kuvaa, että esimerkiksi Pietarin FNPR:n johtaja siirtyi Putinin hallintoon. Hallituksen ja FNPR:n suhde ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. FNPR:n ja ay-liikkeen tilanne ylipäättensä ei ole helppo jäsenten puolelta tulevien vaatimusten ja valtaa pitävien välissä. Ay-liike voi vaatia asioita tehtäväksi, mutta on aivan eri asia saada ne oikeasti läpi. FNPR saattaa neuvotella ja kun jotain saadaan läpi, kunnia voi hyvin mennä hallitukselle. Viime aikoina Venäjän vallanpitäjän ovat myös ilmaisseet tyytymättömyytensä ay-liikkeen nykytilaan ja tahtovat sen modernisointia.

FNPR on jakautunut osittain sisäisesti, sillä kaikki eivät ole tyytyväisiä järjestön linjauksiin ja erilaisia aloitteita esiintyy. Keskusjärjestön laskevat jäsenmäärät johtuvat osaltaan jäsenten tyytymättömyydestä siihen,

että talous kasvaa, mutta tulot eivät. Tyytymättömyyttä on esitetty myös heikentyneestä lainsäädännöstä johtuen. Eri asia on, voisiko uusi puheenjohtajakaan näitä asioita kovin nopeasti muuttaa. Tämän hetkinen FNPR:n liittokokouskausi on järjestön sääntöjen mukaan nykyisen puheenjohtaja viimeinen. Toiminta-aikaa on jäljellä korkeintaan reilut kolme vuotta. Spekulointi ja kilpailu uuden puheenjohtajan paikasta on jo alkanut. Eri arvioiden mukaan nykyinen puheenjohtaja on näyttänyt suoriutuvan tehtävästään kohtuullisen hyvin. Nykyisen puheenjohtajan kaudella järjestö on korostanut sosiaalista kumppanuutta, sovittelua ja vaikuttamista laillisten kanavien kautta. Huhujen mukaan edellinen puheenjohtaja vaihtui, kun välit hallitukseen olivat huonot.

FNPR on arvioiden mukaan puutteistaan huolimatta parempi vaihtoehto kuin laajapohjaisen keskusjärjestön puuttuminen kokonaan. Järjestön hyvänä puolena on, että se on jo tunnustettu olemassa oleva organisaatio. Vaikka edistystä on paikoitellen tapahtunut, FNPR:n toiminta kaipaa edelleen muutoksia. Tärkeää olisi työskennellä enemmän alhaalta ylöspäin. FNPR on melko hierarkkinen ja auktoriteettiin perustava eikä nuorille tulokkaille anneta juuri tilaa. Sanotaan, että se ajaa usein aivan liian passiivisesti työntekijöiden asiaa osallistuen usein vain muodollisesti ongelmien ja kiistojen ratkaisemiseen. Esimerkiksi eläkekampanjoissa ay-liike on loistanut poissaolollaan. Nuorisotoiminta ja pienten- ja keskisuurten yritysten järjestäytyminen eivät käytännössä monin paikoin toimi.

FNPR:n suuruus vaikeuttaa paikoitellen päätöksentekoa. 42 alakohtaista ja 79 alueellista järjestöä ovat järjestössä samanarvoisia jäseniä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että alueelliset järjestöt ovat enemmistönä ja päätökset saadaan läpi vain niiden hyväksynnällä. Alueellisilla järjestöillä on myös suurin osa omaisuudesta eivätkä ne tähän mennessä ole suostuneet luopumaan tai jakamaan siitä saatavia hyötyjä tasaisemmin. FNPR:n alueosastojen toimintakyvyssä on suuria eroja. Järjestö on hyvin Moskova-johtoinen. Pietarin osasto on viime aikoina jonkin verran herännyt, sillä projektien ja rahoituksen hyötyjä on vähitellen alettu ymmärtää. Itä-Suomen liitoista on jonkin verran ollut yhteyksiä Pietariin, jossa tiedonhalu on kasvava. Käytännön yhteistyössä on kuitenkin usein ongelmia, sillä venäläiset ja suomalaiset organisaatiot ovat hyvin erilaisia.

VKT ja KTR

VKT⁷ ilmoittaa jäsenmääräkseen 1,3 miljoonaa jäsentä. Maksavia jäseniä on kuitenkin puheenjohtajan arvioiden mukaan vain noin 400 000. VKT perustettiin vuonna 1995 ja sen suurimmat jäsenryhmät ovat kaivos- ja metallityöntekijät sekä julkisella sektorilla työskentelevät. Viime aikoina jäseniä on tullut autonrakennus- sekä elintarvikesektoreilla ja erityisesti yrityksissä, joissa on ulkomaista pääomaa. Korkeaa koulutusta vaativia sektoreita ei juuri ole. Keskustoimistolla on 15 henkilöä töissä ja lisäksi muutama projektityöntekijä. Tavoitteena on luoda nyt myös organisaattoreita alueelliselle tasolle. KTR⁸ on hieman pienempi kuin VKT ja ilmoittaa jäsenmääräkseen 1,25 miljoonaa jäsentä. Myös KTR perustettiin vuonna 1995 ja se kokoaa erityisesti kuljetussektorin liittoja. Siihen kuuluu muun muassa merimiesten, pilottien, junankuljettajien ja ahtaajien liittoja. Joidenkin arvioiden mukaan KTR:n toiminta on hiipumassa.

VKT ja KTR ovat suunnitelleet yhdistyvänsä jo useiden vuosien ajan, mutta se ei ole vielä onnistunut. Osa ongelmaa on Venäjän yhdistyslainsäädäntö, sillä järjestöt pelkäävät ettei niitä rekisteröitäisi yhdistymisen myötä. Toisten arvioiden mukaan rekisteröiminen ei ole todellinen ongelma, vaan kyseessä on ennemmin järjestöpoliittinen valtapeli. Käytännössä järjestöt kuitenkin toimivat paikoitellen yhdessä. VKT ja KTR näyttävät usein toimivan paikoissa, joissa on mahdollisuus saada strategisesti tärkeitä ryhmiä mukaan toimintaan. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi satamat ja Fordin tehdas Pietarin lähellä. Joidenkin arvioiden mukaan erityisesti VKT toimii paikoissa, joissa taloudellinen tilanne on hyvä ja on järjestönä kohtalaisen populistinen.

Nämä kaksi keskusjärjestöä ovat usein radikaalimpia toimissaan kuin FNPR. Asiantuntemusta on erityisesti VKT:ssä, jonka johtoportaan on paljon akateemisia mukana. VKT:n mukaan järjestöllä ei ole erityisiä suhteita tiettyihin poliitikkoihin tai puolueisiin. VKT ei omien sanojensa mukaan myöskään kilpaile FNPR:n kanssa, vaan järjestää työpaikkoja, joissa ay-toimintaa ei ole ollut. Kansainväliset ammattisihteeristöt ja ulkomaiset järjestöt tekevät monesti yhteistyötä molempien kanssa. Toisaalta VKT:n mukaan suhteet FNPR:n kanssa eivät myöskään ole kovin lämpimät. Molemmat

⁵FNPR, Venäjän riippumattomien ammattiliittojen federaatio, Federation of Independent Trade Unions of Russia (www.fnpr.ru)

⁶www.ituc-csi.org

⁷VKT, Yleisvenäläinen työn konfедераatio, All-Russian Confederation of Labour (www.vkt.org.ru)

⁸KTR, Venäjän työn konfедераatio, Confederation of Labour of Russia (www.ktr.su)

V Työnantajapuoli ja muut elimet

järjestöt puhuivat toisistaan kriittisesti erillisten tapaamisten yhteydessä. Suhde lainsäädäntöön on järjestöillä myös erilainen. Ongelmana on VKT:n pienten paikallisten perusjärjestöjen rekisteröinti ja niiden oikeus osallistua tes-neuvotteluihin. Lisäksi ongelmana VKT:ssä ja KTR:ssä on kenttärakenteen puuttuminen. Ulkomaiset kontaktit ovat näille järjestöille tärkeitä. Muita tärkeitä toimenpiteitä ovat avainryhmiin keskittyminen, tiedottaminen ja organisointi.

Sotsprof

Sotsprof⁹ ilmoittaa jäsenmääräkseen 450 000 jäsentä. Se on maan ensimmäinen vaihtoehtoinen ammattijärjestö vuodelta 1991. Suurimmat jäsenliitot ovat julkisen puolen palvelualat sekä metallialan liitot. Sotsprof on hakenut myös ITUC:n jäsenyyttä, mutta ei ole toistaiseksi sitä saanut. Ilmeisesti syynä on riittämätön edustuksellisuus. Sotsprofin jäsenistä osa on siirtynyt VKT:hen. Sotsprof edustaa oikeisto-oppositiota aykentän sisällä ja aluksi se profiloitui Boris Jeltsinin tukijana. Myöhemmin järjestön maine on tahraantunut muun muassa sen otettua vastaan tukea fasistisilta ammattiliitoilta Italiassa. Osa venäläisistä toimijoista sanoi koko järjestön olevan lumetta. Monien mukaan sen toiminta muistuttaa nykyisin enemmän kaupallista työnvälitystoimistoa kuin ammattiyhdistystä. Ilmeisesti järjestö on perustanut Pietariin jonkinlaisen maa-hanmuuttajien työnvälitystoimiston. Toisten arvioiden mukaan Sotsprofilla on suorat yhteydet Kremliin. Itsenäisiä ammattiliittoja pyritään ilmeisesti saamaan Sotsprofin alle ja täten valtion valvontaan.

Työnantajapuoli

Työnantajapuolen järjestäytymisestä on vaihtelevia arvioita. Ulkomaan yhteyksissä työnantajapuoli on ilmeisen hyvin edustettuna. Toisaalta maan sisällä useimmat työnantajat eivät ole järjestäytyneitä. Ongelmia on erityisesti aluetasolla, jossa sopimuksia ei usein voida tehdä työnantajapuolen järjestöjen puuttumisen vuoksi. Sopimukset eivät sido työnantajia, jotka eivät kuulu työnantajien liittoon.

The Coordinating Council of Employers' Unions of Russia CCEUR¹⁰ on nimensä mukaisesti työnantajapuolen koordinaatioelin, johon kuuluu 29 erikokoista työnantajien liittoa. CCEUR on keskusjärjestö, joka edustaa työnantajapuolta eri kolmi- ja kaksikantaisissa yhteyksissä ja on lähinnä Suomen Elinkeinoelämän keskusliittoa vastaava elin. CCEUR muun muassa neuvottelee palkkatarkoituksista ja tulopolitiikasta sekä toimii lobbaajana erityisesti sosiaali- ja talouspolitiikassa. CCEUR:n edeltäjä perustettiin 1994 ja nykyisessä muodossaan järjestö on toiminut vuodesta 2000. Vuosittaisessa yleiskokouksessa valitaan nelivuotiskaudeksi puheenjohtaja ja pääjohtaja. Työ- ja asiantuntijaryhmiä asetetaan tarpeen mukaan. Järjestöllä ei ole alueellisia osastoja, vaan sen jäsenliitot hoitavat alueellisen toiminnan. Eri liittojen toimia koordinoivia alueellisia osastoja kuitenkin suunnitellaan. CCEUR on mukana erilaisia työmarkkina- ja tulopolitiittisia sopimuksia solmittaessa. Venäjällä nämä sopimukset ovat kuitenkin lähinnä suhteellisen väljiä raamisopimuksia ja yksityiskohdat sovitaan useimmiten työpaikkakohtaisesti. CCEUR edustaa työnantajapuolta Kansainvälisessä työjärjestö ILO:ssa.

Yksityisellä puolella on useita eri työnantajien liittoja. Suurin ja tärkein on Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs RUIE¹¹, joka kuuluu myös CCEUR:ään. RUIE perustettiin vuonna 1991 ja sillä on 328 000 jäsentä eri sektoreilta. Jäseninä on niin yksityishenkilöitä kuin koko yritystä edustavia tahoja. Lähes kaikkien tärkeimpien yritysten johtajat ja talouselämässä vaikutusvaltaiset henkilöt kuuluvat liittoon. Puheenjohtajana on toiminut vuodesta 2005 Alexander Shokhin, joka on jäsen myös Venäjän talous- ja sosiaalikalamarissa ja on toiminut aiemmin kansanedustajana duumassa. RUIE:n rakenne on monimutkainen sisältäen muun muassa eri alojen ja alueiden komiteoita.

24 ⁹Sotsprof, Venäläisten ammattiliittojen yhtymä, Association of Trade Unions

¹⁰www.ksorr.ru/eng

¹¹www.rspp.org

Eräiden arvioiden mukaan liiton jäsenten aktiviteetit koostavat jopa 85 prosenttia Venäjän bruttokansantuotteesta. Liitto on mukana kolmikantayhteistyössä erityisen vahvasti paikallisella tasolla, jossa CCEUR:lla ei ole toistaiseksi omia osastojaan.¹² CCEUR:n keskityessä lähinnä Venäjän sisäisiin asioihin, RUIE:lla on myös vahvat kansainväliset yhteydet.

Julkisella puolella keskustasolla työmarkkinakysymyksiä hallinnoi pääasiallisesti terveyden ja sosiaalisen kehityksen ministeriö. Aiemmin työmarkkinakysymyksiä vastannut työministeriö sulautettiin tähän isompaan ministeriöön muutama vuosi sitten. Useimmat venäläiset toimijat ovat sitä mieltä, että työmarkkinakysymykset hukkuvat isompaan ministeriöön ja työministeriötä kaivataan takaisin. Tietyt sektorikohtaiset ministeriöt, kuten opetusministeriö, vastaavat myös oman sektorinsa työpaikoista. Venäjän eri hallinnollisilla alueilla puolestaan ylin päättäjä on kuvernööri, jonka vastuulla ovat esimerkiksi koulut. Kuvernöörit valitsee nykyisin käytännössä presidentti – aiemmin kuvernöörit valittiin demokraattisesti vaaleilla.

Venäjän talous- ja sosiaaliskamari

Venäjän talous- ja sosiaaliskamari¹³ on valtion neuvonantava toimielin, joka perustettiin vuonna 2005 presidentti Putinin aloitteesta. Kamari avaa periaatteessa työmarkkinajärjestöille lisävaikuttamiskanavan valtioon nähden. Sen tehtävänä on antaa lausunnot lakiehdotuksista ja tarkkailla duuman, hallituksen ja muiden valtion elinten toimintaa. Venäjän talous- ja sosiaaliskamari vastaa lähinnä Suomen talousneuvostoa ja Euroopan talous- ja sosiaaliskomiteaa. Sillä on myös vuonna 2008 allekirjoitettu yhteisymmärrysmuistio Euroopan talous- ja sosiaaliskomitean kanssa.

Kamarissa on 126 jäsentä, jotka valitaan kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Kamarin toinen kokoonpano aloitti toimintansa alkuvuodesta 2008. Presidentti Putin valitsi kamarin 42 ensimmäistä ”yhteiskunnallisesti ja valtiollisesti ansioitunutta” jäsentä, jotka puolestaan valitsivat 42 edustajaa lisää venäläisistä rekisteröityneistä järjestöistä. Nämä 82 jäsentä valitsivat vielä viimeiset 42 jäsentä alueellisista järjestöistä. Sekä FNPR:n puheenjohtaja Mikhail Shmakov ja RUIE:n puheenjohtaja Alexander Shokhin tulivat valituiksi

presidentti Putinin toimesta. Jäsenistä 102 on miehiä ja 24 naisia. Kamarissa on 17 eri aihepiireihin keskittyvää komiteaa ja neljä työryhmää.

Kriitikoiden mukaan kamari syö pohjaa aiemmin merkittävältä kolmikantakomissiolta. Vaikka ay-liikkeellä on kamarissa muutama edustaja, sen jäsenpohja ja asialista ovat täysin erilaiset. Kamarin toiminnasta ei ole julkisuudessa juuri kuultu viime aikoina.

¹²eng.icie.ru/association/europe/europe_17.html

VI Venäjän työmarkkinat ja työehtosopimustoiminta

Työlainsäädäntö ja ay-toiminta

Venäjän ay-liikkeen rakenne, talous ja neuvottelutoiminta ovat pitkälti lain määräämiä. Venäjän työlainsäädäntö uudistettiin vuonna 2002 lähes kokonaan, sillä aiempi laki periytyi neuvostoajoilta. Uutta lakia on kuitenkin arvosteltu palkansaajien vaikutusmahdollisuuksien heikentämisestä. Laki muun muassa rajoittaa työehtosopimusneuvotteluja, lakko-oikeutta ja määrää ammattiliittojen organisaationrakenteen. Venäjän ay-liike ja Kansainvälinen työjärjestö ILO vetosivat kansainvälisiin sopimuksiin ja lakia on muutettu useaan kertaan, viimeksi laajalti kesällä 2006. Kuitenkin vain yksi ILO:n asiantuntijakomitean huomautuksista otettiin huomioon, muilta osin lakimuutokset tekivät ay-aktiviteetit entistä monimutkaisemmiksi. Ay-liikkeen edustajien mukaan nopeasti vaihtuvat lait vaikeuttavat toimintaa. Suuri haaste on myös opettaa paikalliset järjestöt käyttämään lainmukaisia oikeuksiaan.

Työlainsäädännön mukaan vain järjestöt, jotka ovat suoraan yhteydessä työntekijöihin, saavat edustaa työntekijöitä työehtosopimusneuvotteluissa työnantajan kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa työpaikkakohtaisia perusjärjestöjä. Useammalla kuin yhdellä työpaikalla toimivat järjestöt eivät näin ollen voi edustaa työntekijöitä työehtosopimusneuvotteluissa. Lisäksi vain yksi työehtosopimus organisaatiota kohden sallitaan.

Vuonna 2006 tehtyjen lisäyksien mukaan työntekijät voivat valita toisen edustuksellisen elimen, vaikka organisaatiossa olisi jo enemmistöä edustava ammattijärjestö, jos tämä ammattijärjestö ei kuulu ylemmän tason organisaatioon. Kaikkia työntekijöitä voi edustaa joko yrityksessä toimivien eri ammattijärjestöjen yhteinen elin tai järjestö johon kuuluu yli puolet työntekijöistä, ilman pienempien järjestöjen tukea. Tämä tekee pienten sekä itsenäisten ammattijärjestöjen osallistumisen neuvotteluihin lähes mahdottomaksi. Erityisesti VKT:n uusilla pienillä ammattijärjestöillä on ollut tässä suhteessa ongelmia.

Venäjällä yksityisen puolen merkittävimmät työehtosopimukset solmitaan lähes poikkeuksetta paikallisesti eli työpaikkakohtaisesti. Työpaikkakohtaiset sopimukset ovat yleisistovia. Valtakunnalliset, alueelliset ja sektorikohtaiset sopimukset ovat lähinnä puitesopimuk-

sia ja suosituksia. Julkisen puolen palkat määritellään valtion budjetissa. Eri aloille luodaan omat palkkataulukonsa, joiden mukaan palkka määräytyy. Liitot pyrkivät neuvottelemaan näitä summia korkeammaksi vaihtelevalla menestyksellä. Eri alueet voivat korottaa valtakunnallisia minimejä kykynsä ja halunsa mukaan. Esimerkiksi Karjalassa ja Kuolan alueella on lakiin perustuva pohjoisen alueen palkanlisä. Alueellisilla sopimuksilla voi paikoitellen olla merkitystä samoin kuin sektorikohtaisilla sopimuksilla. Vaihtelut ovat huomattavia.

Kaksi- ja kolmikanta

Kolmikanta toimii Venäjällä keskus- ja aluetasolla sekä suurimmissa kaupungeissa. Venäjällä neuvotteluyhteyden työnantajiin näyttää ensisijaisesti perustuvan lainsäädäntöön. Venäjän lain mukaan neuvotteluja on käytävä, jos työehtosopimuskiista on olemassa. Lisäksi perinteillä saattaa olla merkityksensä ainakin perinteisemmissä työpaikoissa. Ay-liike nähdään osana Venäjän yhteiskunnallisia rakenteita. Sopimussuhteet ovat olemassa, mikä on jo itsessään tärkeää.

Kaksikanta toimii kohtuullisesti työpaikoissa, joissa neuvotteluyhteys on olemassa. Uusissa työpaikoissa näin ei usein ole, vaan johto saattaa kieltäytyä tunnustamasta ay-liikettä ja sen asemaa neuvottelukumppanina. Toinen yleinen ongelma on työnantajien virallisten järjestöjen puuttuminen monilta sektoreilta, sillä työnantajat eivät usein kuulu mihinkään keskusjärjestöön. Tämä vaikeuttaa työehtosopimusten toteuttamista, sillä jos työnantajat eivät ole olleet niitä sopimassa eivät he myöskään kuulu niiden piiriin. Työnantajat voivat lisäksi kieltäytyä toteuttamasta ylemmillä tasoilla sovittuja puitesopimuksia.

Kolmikantaneuvosto

Keskustasolla toimii kolmikantaneuvosto, jonka pitää hyväksyä kaikki työvoimaa ja työoloja koskevat lainsäädäntöehdotukset ennen kuin ne viedään duuman käsittelyyn. Kolmikantaneuvostossa on myös työryhmiä, jotka tekevät lakiesityksiä. Kolmikantaneuvostoon kuuluu 30 työnantajien, 30 ay-liikkeen ja 30 hallituksen edustajaa. Ay-liikettä edustavat keskustasolla kes-

kusjärjestöt, joista FNPR nimittää 25 jäsentä neuvostoon ja VKT ja KTR yhteensä viisi jäsentä.¹⁴ Työnantajien puolella on muun muassa CCEUR sekä eri työnantajien liittoja. Valtiota edusti aiemmin työministeriö, nykyisin terveyden ja sosiaalisen kehityksen ministeriö, johon työministeriö sulautettiin.

Kolmikantaneuvosto on paikoitellen ollut tärkeä vaikutuskanava, vaikka palkansaajapuolella on ollut vaikeuksia saada kantojaan läpi. Työnantaja- ja viranomaispuoli ovat sitä vastoin onnistuneet saamaan läpi useita työntekijän oikeuksia heikentäviä lakiehdotuksia. Yleisesti monet ovat kuitenkin sitä mieltä, että kolmikantaneuvosto on hyvä virallinen tapa olla selvillä ja vaikuttaa duumassa hyväksyttäviin lakiehdotuksiin. Ongelmana on tällä hetkellä työntekijäpuolen ja erityisesti FNPR:n pula henkilöstöstä ja resursseista panostaa kolmikantaneuvostoon. Toisaalta VKT:n mukaan kolmikantakomitealla ei enää ole kansallisella tasolla suurta merkitystä eikä siellä käsitellä vakavasti otettavia asioita. Viime aikoina on myös huhuttu, että kolmikantaneuvosto on lakkautusuhan alla tehtävien siirtyessä mahdollisesti Venäjän talous- ja sosiaalikalamarille. Tällöin ay-liikkeen vaikutusmahdollisuudet heikkenisivät selvästi, sillä talous- ja sosiaalikalamarissa on paljon muitakin kuin työmarkkinajärjestöjä.

Keskustason sopimukset

Keskustasolla luodaan kolmikantainen yleissopimus, josta FNPR ja muut keskusjärjestöt neuvottelevat hallituksen tai kolmikantakomission kanssa. Sopimuksessa määritellään minimipalkka, joka luo pohjatasoa muille neuvotteluille. Keskustason yleissopimuksilla on kuitenkin vähän konkreettisia seuraamuksia, sillä sen standardit ovat vain suosituksia. Eri alojen ja alueiden palkkoja ei keskustason sopimuksessa määritellä, mutta sen pohjalta tehdään alakohtaisia tariffisopimuksia, joista liitot neuvottelevat. Liitot voivat neuvotteluissaan päätyä matalampiin tai korkeampiin minimistandardeihin kuin keskustason yleissopimuksessa. Keskustasolla määritellyt minimistandardit ovat useimmiten jo niin matalia, ettei niistä ole juuri hyötyä liitoille.

Keskustason yleissopimusta voidaan soveltaa myös yksityiselle sektorille, mutta se ei ole sitova. Tällä hetkellä

minimipalkan ylimenevä osa maksetaan monesti yksityisellä sektorilla pimeänä. Harmaa talous on koko maassa merkittävä.

Alakohtaiset sopimukset

Ala- ja sektorikohtaiset liitot ja keskusjärjestöt neuvottelevat sopimusten vähimmäistason ja paikallisen sopimisen reunaehdot. Useimmat paikalliset liitot kuuluvat tiettyyn sektorikohtaiseen liittoon. Tämän tason ay-liittojen edustajat tapaavat sektorin ministeriöiden sekä työnantajien edustajia. Tarkoituksena on sopia sektorikohtaisista minimistandardeista, jotka tulisi toteuttaa tai neuvotella ylöspäin alueellisilla ja paikallisilla tasoilla. Minimipalkka voidaan määrittellä sitomalla se aluekohtaiseen toimeentulominimiin, esimerkiksi vähintään viisi kertaa aluekohtainen toimeentulominimi.

Alakohtaiset työehtosopimukset voivat olla yleissitovia yksityisellä tai julkisella sektorilla tai molemmilla. Työnantaja voi kuitenkin 30 päivän kuluttua sopimuksen julkistamisesta hakea terveyden ja sosiaalisen kehityksen ministeriöltä lupaa olla noudattamatta sitä. Hakeutus täytyy kuitenkin perustella. Ministeriö voi suositua alentamaan minimistandardeja tietyille toimialalle tai työnantajalle konsultoimatta ay-järjestöjä. Sektorikohtaisissa sopimuksissa on huomattavia eroja ja ne ovat yleensä merkittävämpiä julkisella sektorilla kuin yksityisellä. Esimerkiksi opetus- ja metallialalla on suhteellisen merkittävät sektorikohtaiset sopimukset. Vuonna 2008 solmittiin ensi kertaa valtakunnallinen työehtosopimus rakennusalalla, joka koskee sekä julkista että yksityistä puolta.

Julkisella puolella on olemassa eri alojen palkkataulukot, joiden lähtösummista väännetään kättä. Esimerkiksi opettajat tekevät ehdotuksen valtion budjetista tulevista palkoistaan. Peruspalkat ovat edelleen hyvin alhaiset, eikä minimipalkka yleensä riitä elämiseen. Erilaiset lisät muodostavat suuren osuuden palkasta. Vaikka varsinaisesta palkasta ei monesti pystytä kunnolla neuvottelemaan, käydään ryhmien ja henkilökohtaisista lisistä eri neuvottelutasoilla kovaakin vääntöä.

Alueelliset sopimukset

Alueittain Venäjällä tehdään pääsopimus, jossa ovat mukana kyseisen alueen ammattikeskusjärjestöt, työnantajat ja alueen paikallishallinto. Aluetasolla on kolmikantaneuvostoja, jotka ilmeisesti ovat rakenteeltaan keskustason neuvoston kaltaisia. Aluetason ay-järjestöt neuvottelevat vastaavan tason työnantajajärjestöjen tai paikallishallinnon kanssa yrittäen nostaa keskustason yleissopimuksen tai alakohtaisten sopimusten minimejä. Alueellisten ay-järjestöjen neuvottelukyvyn välillä on suuria eroja. Neuvotteluvoima riippuu järjestäytyneiden alojen taloudellisesta merkityksestä alueella. Haastattelujen mukaan tällä tasolla saadut sopimukset ovat olleet paikoitellen merkittäviä. Jos työnantaja ei ole neuvotellut sopimuksesta, työpaikka ei myöskään kuulu sen piiriin.

Paikallinen sopiminen

Yksityisellä sektorilla merkittävimmät työehtosopimukset solmitaan työpaikkatasolla, mutta erot alueiden, ammattien ja yritysten välillä ovat merkittäviä. Lähtökohtana periaatteessa on, että keskus- tai aluetasolla sovittuja työehtoja voidaan parantaa, muttei huonontaa. Työpaikkataso sopimukset ovat yleissitovia. Tästä huolimatta keskustason sopimusten toimeenpääntö yritys- ja työpaikkatasolla riippuu pitkälti paikallisen järjestön eli perusjärjestön voimavaroista. Jos perusjärjestö on heikko, sopimuksia ei välttämättä toimeenpanna lainkaan. Jos taas perusjärjestö on voimakas, se voi parantaa yleissopimuksia huomattavasti. Monien mukaan perusjärjestön vahvuus riippuu enemminkin yksittäisistä henkilöistä kuin rakenteellisista seikoista.

Venäjän ammattiliittojen rakenne korostaa paikallishjärjestöjen valtaa erityisesti taloudellisten resurssien hallinnassa. Tästä johtuen paikallisten ay-toimitsijoiden kyvyt ja suhteet määrittävät pitkälti perusjärjestöjen toimintakyvyn. Saman alan yritysten välillä voi olla huomattavia eroja ylätasolla määriteltyjen standardien toteutumisessa varsinkin, jos alueella ei ole kattavaa alueellista sopimusta. Paikallisen ay-järjestön tunnistamisesta sekä oikeudesta käydä palkkaneuvotteluja käydään usein kovaakin väantöä. Eräissä isoissa yrityk-

sisä johtajat ovat sanoneet, ettei yrityksessä ole ikinä ollut ay-liikettä eikä palkoista neuvotella missään, mikä ei usein pidä paikkaansa. Kansainväliset sihteeristöt ovat rakentaneet verkostoja saman yrityksen eri toimipisteiden välille ja näin paikoitellen onnistuneet painostamaan johdon neuvotteluihin.

VII Ay-oikeudet käytännössä ja työtaistelutoimet

Palkansaajajärjestöjen maailmantason kattojärjestö ITUC:in mukaan ammattiyhdistysoikeuksia loukataan Venäjällä usein. Työnantaja ja viranomaiset eivät aina tunnusta paikallista järjestöä neuvotteluosapuo- leksi eikä laillista oikeutta kollektiivisiin neuvotteluihin kunnioiteta. Yleisin laittomuus työnantajan puolelta on ay-jäsenmaksujen välityksestä kieltäytyminen. Toinen suuri ongelma on ammattiliittojen rekisteröiminen. Käytännössä viranomaiset pompottelevat ammattiliittoja rekisteröimisen yhteydessä huomattavasti enemmän kuin kaupallisia järjestöjä. Vuosina 2005 ja 2006 viranomaiset muun muassa kieltäytyivät rekisteröimästä keskusjärjestöistä eronneita ammattiliittoja. Viranomaiset ovat myös vaatineet mitä erilaisimpia todistuksia siitä, että ammattiliitot todella edustavat työntekijöitä eivätkä kunnioita järjestöjen sisällä tehtyjä demokraattisia päätöksiä. Tämä kaikki on vastoin ILO:n sopimusta numero 87 ammatillisesta järjestäytymisvapaudesta, jonka jo Neuvostoliitto ratifioi vuonna 1956.

ITUC listaa myös useita laittomuuksia viime vuosilta, jolloin ay-aktiiveja on estetty pääsemästä työpaikalle, irtisanottu tai siirretty vastoin tahtoaan muihin tehtäviin. Työntekijöitä on myös painostettu irtisanoutumaan ammattiliitoista. Ammattiliiton toimisto saataan siirtää tiloihin ilman puhelinyhteyksiä tai jäsen- ten pitää vuosittain uusia jäsensovimuksensa. Lisäksi sähköposti- ja puhelinliikennettä on häiritty. Joissakin tapauksissa liiton jäsenien palkkoja on laskettu ja heitä vastaan on nostettu syytteitä. Ay-aktiiveja on myös pahoinpidelty ja uhkailtu. Useita tapauksia on viety oikeuteen ristiriitaisin tuloksin. Ruotsalaiset keskusjärjestöt LO ja TCO ovat tukeneet FNPR:ää lainsäädäntöön vaikuttamisessa ja antaneet asiantuntija-apua työtuomioistuimeen viedyissä tapauksissa. Neuvontaa on annettu myös kansainvälisten työsovimusten soveltamisessa kansallisessa lainsäädännössä. Viranomaisten on myös epäilty kiristäneen suhtautumistaan ay-liik- keeseen taluskriisin myötä, sillä mielenosoituksia ja muuta liikehdintää pelätään.

Esimerkkitapauksena voi mainita monikansallisen Cepruss Ltd-yhtiön, joka keskeytti yksipuolisesti työehtosopimusneuvottelut ja painosti paikallisen ammattiyhdistyksen jäseniä syrjimällä heitä palkkauksessa ja etuuksissa. Ammattiyhdistyksen jäsenten syrjimi- nen kielletään yksiselitteisesti ILO:n sopimuksessa 98.

ILO:n mukaan osapuolten tulee myös neuvotella “vil- pittämin mielin”. Venäjän lain mukaan neuvotteluja on käytävä ja ilmeisesti niitä ei myöskään voi yksipuoli- sesti keskeyttää.¹⁵

Tällä hetkellä omistajavastuu ei ole Venäjällä lakisäätei- nen. Tämä tarkoittaa, että omistajaa ei voi saada vastuu- seen sellaisista laittomuuksista kuten palkkarästit ja kirjekuoripalkat. Sairaus-, sosiaali- ja eläkevakuutusra- hastot tulisi saada tehokkaiksi ja niiden toiminta läpi- näkyvämmäksi.

Toisaalta viime aikoina alueelliset syyttäjänvirastot ovat ilmeisesti aktivoituneet työlain valvonnassa. Suu- rilta yrityksiltä on pyydetty tietoja ja niitä on tarkastet- tu koskien työntekijöiden irtisanomisia ja palkkaräste- jä. Myös työntekijät ovat saaneet ilmoittaa työlain rik- komisesta syyttäjänvirastoille. Yrityksillä on myös vel- voite julkistaa vähintään kolmea kuukautta aiemmin mahdolliset joukkoirtsanomiset.

Työtaistelutoimet

Uuden työläinsäädännön epäedullisista olosuhteista huolimatta kollektiiviset työkonfliktit vaikuttavat yleistyvän. Virallisia lakkoja ei juuri ole, sillä niiden jär- jestäminen on lähes mahdotonta. Lakkoja voi järjestää ainoastaan työehtosopimuskiistan ratkaisemiseksi. Lain mukaan lakossa täytyy olla vastapuoli, jonka kans- sa on työehtosopimus, joten lakot esimerkiksi keskus- järjestötasolla ovat mahdottomia. Laki ei tunnusta soli- daarisuuslakkoja, ammattiliiton tunnustamista vaati- via tai hallituksen talous- ja sosiaalipolitiikkaa kritisoi- via lakkoja. Lisäksi oikeuslaitos on yhä useammin otta- nut työntajien puolen ja lakot on julistettu laittomik- si. Laillisissakin lakoina lakon kesto on ilmoitettava etukäteen, työnantaja saa hankkia korvaavia työnteki- jöitä ja monet ammattikunnat kuten valtion virkamie- het eivät saa lakkoilla lainkaan. Oikeudessa voidaan myös määrätä ammattiliittojen omaisuutta takavari- koitavaksi, jotta työnantajalle aiheutetut kulut laitto- masta lakosta saadaan korvattua. Lain mukaan lakko voidaan järjestää vain jos kaikki työntekijät kannattavat sitä, riippumatta siitä kuuluvatko nämä liittoon vai ei- vät. Tämä kaikki on vastoin ILO:n suosituksia.¹⁶ Venäjän virallisten tilastojen mukaan lakkoja järjesti vuonna 2007 ainoastaan seitsemän organisaatiota. Vie-

¹⁵ International Human Rights Standards,

¹⁶ www.ilsbu.co¹ www.ituc-csi.org -> Annual Survey of Trade Union Rights 2007

lä vuonna 2004 järjestävien organisaatioiden määrä oli saman tilaston mukaan 5933. Osallistuvien henkilöiden määrä on laskenut vastaavasti 195 500 henkilöstä 2 900 henkilöön.

Laittomia lakkoja on kuitenkin eri arvioiden mukaan satoja. Niitä ei käytännössä kirjata ja monesti ne loppuvat nopeasti. Työtaistelutoimia on hyvinkin erilaisia. Italialainen eli hidastuslakko on yleistynyt, lisäksi käytetään joukkokokouksia, mielenosoituksia ja kollektiivisia vetoomuksia. Laittomat lakot ovat antaneet osittain palkan korotuksia ja lisäetuja, mutta toisaalta pakoitellen myös menetyksiä ja irtisanomisia. Pienemmät keskusjärjestöt kuten VKT ja KTR järjestävät useammin laittomia lakkoja, sillä ne eivät monesti pääse neuvottelemaan. Ne myös panostavat työpaikkatoimintaan ja tulokset ovatkin konkreettisia joskin usein ainoastaan työpaikkakohtaisia. Tästä hyvä esimerkki on paljon julkisuutta saanut menestyksellinen lakko Fordin Vsevolozhskin tehtaalla Pietarin lähellä vuonna 2007. Fordin tehtaalla työntekijät protestoivat palkkojen pienuutta verrattuna yhtiön massiivisiin voittoihin Venäjällä. Itsenäisen liiton perusti nuorehko aktiivi, joka sai taakseen kaksi kolmasosaa tehtaalla työntekijöistä. Se innosti monien muiden yritysten työntekijöitä erilaisiin protesteihin. Eri arvioiden mukaan lakot ovat menestyksekkäimpiä ulkomaisissa yrityksissä, jotka noudattavat lainsäädäntöä muutenkin paremmin. Varsinkin uudet venäläiset työnantajat ovat usein kovempia ay-aktiivisuuden vastaisissa otteissaan.

FNPR:n roolista esiintyy ristiriitaisia arvioita. Osan mielestä järjestö on aktivoitunut ja puolustaa työntekijöiden oikeuksia neuvotteluteitse. Se on lisäksi luvannut tukea joitakin lakkoja kuten Nestlén Permissä toimivan makeistehtaan työntekijöiden kamppailua parempien työehtojen puolesta.¹⁷ Toisten arvioiden mukaan FNPR on usein työnantajan puolella eikä suhtaudu myönteisesti työntekijöiden ruohonjuuritason aktiivisuuteen tai liikaan oma-aloitteisuuteen erityisesti lakkojen suhteen.¹⁸ VKT on perustamassa lakkorahastoa, johon on tarkoitus saada lisää rahaa jäsenjärjestöiltä. Lakkojen järjestäminen tulee usein kalliiksi, esimerkiksi Fordin tehtaalla järjestetty lakko maksoi 12 000 dollaria vuorokaudessa. Myös FNPR osallistui tuolloin lakon kustannuksiin.

Työtaistelutoimenpiteet ovat kuitenkin usein tuotta-

neet vaikeuksia. Näistä ovat esimerkkinä ay-aktiivien irtisanomiset, painostaminen, syrjiminen ja jopa pidätykset. Muun muassa autotehdas AvtoVAZ ja öljy-yhtiö Surgutneftegaz ovat antaneet potkuja ay-aktiiveille syyttäen näitä töiden laiminlyömisestä. Toinen esimerkki on Maailman elintarviketyöläisten IUF:n organisoimaan solidaarisuusmielenosoitukseen osallistuneen viiden henkilön pidätys Moskovassa maaliskuussa 2008. Heitä syytettiin julkisen kokoontumislain rikkomisesta. Venäjä on kuitenkin ratifioinut ILO:n sopimuksen 87, jonka mukaan ay-aktiiviteeteista pidättäminen rikkoo raskaasti yhdistymisvapautta sekä uni-versaaleja kokoontumis-, ja sananvapauksia.¹⁹

Lakkoa ei Venäjällä yleensä nähdä normaalina laillisena keinona edunvalvonnassa ja riitojen ratkaisussa. Neuvottelut eivät kuitenkaan tuota tulosta, jos ay-liikkeellä ei ole kollektiivisten toimien mahdollisuutta. Ay-liikkeen asenteessa on kuitenkin tapahtunut muutosta. Viimeisten vuosien kamppailut eroavat 1990-luvun ja 2000-luvun alkupuolen toiminnasta. Kyse on monien mukaan laadullisesta muutoksesta, sillä toiminta on tullut aloitteellisemmaksi erityisesti ruohonjuuritasolla pelkän puolustautumisen sijaan. Palkankorotuksia vaaditaan ja työoloihin sekä työnormien noudattamiseen kiinnitetään enemmän huomiota. Muutosten syynä ovat ainakin kansainväliset kontaktit, talouskasvun luomat odotukset ja uusi sukupolvi, joka ei pidä työnantajaa ja valtiota holhoavina hyväntekijöinä.

VIII Ay-tilanne ja toiminta Pietarin alueella, Karjalassa ja Murmanskissa

Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen väkiluku on noin 6,5 miljoonaa ja alueen talous on suhteellisen dynaaminen. Pietarin teollisuustuotanto kasvoi 4,6 prosenttia alkuvuonna 2008 verrattuna edellisvuoteen muun muassa Toyotan tehtaan avaamisen ja sotilasteollisuuden tilausten kasvun ansiosta. Virallinen työttömyysaste oli vain 2,1 prosenttia ja alueella oli arviolta 300 000 maahanmuuttajaa töissä erityisesti rakennussektorilla. Luoteis-Venäjän sisällä on sekä työvoimapolusta että työttömyydestä kärsiviä alueita. Pulaa on ollut erityisesti Pietarin alueella muun muassa insinööreistä, koulutetuista työntekijöistä ja sairaanhoitajista.

Pietarin ja Leningradin alueella FNPR:llä on 42 sektoriiliittoa ja noin 800 000 jäsentä. Sitä pidetään alueella hallitusmyönteisenä kattojärjestönä. Järjestäytymisaste on noin 40 prosenttia, mutta luku tarkoittaa sektoreita, jotka ylipäättänään ovat järjestäytyneitä. Järjestäytymisprosentti on niin sanotuilla strategisilla aloilla kuten satamissa erityisen korkea. Venäjällä tietyt alat ovat nousseet talouden avautumisen sekä ulkomaan kaupan myötä ja niillä on monesti kohtuullista ay-toimintaa. Pietarin alue kuuluu Venäjän kasvualueisiin ja alueella on paljon uutta ruohonjuuritason toimintaa. Alueella on kolmikantasopimuksen lisäksi useita toimialakohtaisia sopimuksia sekä tietyt työpaikkakohtaisia sopimuksia. Pienemmät keskusjärjestöt VKT, KTR ja Sotsprof toimivat siellä aktiivisesti. Pietariin ollaan esimerkiksi perustamassa ensimmäistä riippumatonta kaupan- ja palvelujen alan ammattiliittoa. Kaupungin työikäisistä 10 prosenttia työskentelee alalla.

Vuonna 2007 Pietarissa oli ainakin kymmenen mittavaa lakkoa. Kuuluisin esimerkki lienee menestyksellinen lakko Fordin Vsevolozhskin tehtaalla Pietarin lähellä. Vuoden 2007 lopussa avatulle Toyotan Pietarin tehtaalle perustettiin ammattijärjestö, joka liittyi alueen koneenrakentajien ammattiliittoon, joka puolestaan kuuluu alueen FNPR:n. Sen sijaan Fordin auto- ja tehtaalla ammattijärjestö kuuluu eri liittoon. On esitetty, että Toyotan työntekijöiden järjestäytyminen on ohjattu ylhäältä päin Fordin tehtaiden kaltaisten lakkojen ja konfliktien välttämiseksi.

Pietarin ympäristössä toimii paljon ulkomaisen pääoman hallinnassa olevia yrityksiä. Ulkomaille tuotetaan myyvät yritykset pyrkivät usein noudattamaan kansainvälisiä laatuvaatimuksia. Samalla myös työnte-

kijöiden etuihin on alettu kiinnittää vähitellen huomiota. Kehitys on kuitenkin hidasta ja tehtävää riittää. Ongelmia on ollut myös suomalaisomistuksessa olevien yritysten kanssa. Suomen ja Pietarin kauppavaihto on kasvanut kovaa vauhtia. Suomi on kolmen tärkeimmän investoijan joukossa Pietarin ja Luoteis-Venäjän alueella. Aloista tärkeimpiä ovat telekommunikaatio-, metsä- ja puunjalostus- sekä energia- ja pankkisektorit.

Karjala

Karjalan tasavallassa on hieman yli 700 000 asukasta, joista reilu kolmas osa asuu pääkaupunki Petroskoissa. Asukasluku on vakaassa laskussa. Suomen ja Venäjän rajalla on Karjalan tasavallan kohdalla erittäin suuret elintaso- ja terveyserot. Yksi ay-liikkeen tavoitteista tulisi Venäjällä yleisemminkin olla elämänlaadun parantaminen ja eliniän pidentäminen. Alkoholismi on merkittävä sosiaalinen ongelma, joka lyhentää elinikää. Odotettavissa oleva keski-ikä on Karjalassa kuvaavasti alle Venäjän keskiarvon; miehillä vain 54 vuotta ja naisilla 69 vuotta. Vuonna 1996 sydän- ja verisuonitaudit olivat kuolinsyynä 55 prosentilla. Esimerkiksi Kostromassa on alueellisen kolmikantasopimuksen kriteeriksi otettu elinikä ja elämisen laatu.

Karjalan tasavallassa ensimmäinen varsinainen kolmikantasopimus solmittiin vuonna 1998, johon ay-liike oli pääosin tyytyväinen. Ay-liikkeen neuvotteluasema hallinnon kanssa on ollut kohtuullinen. Karjalan tasavallassa ei juuri ole monikansallisia yrityksiä ja julkinen sektori on merkittävä työnantaja. Talouskriisin myötä Karjalan hallitus on päättänyt leikata ministeriöiden virkamiesten palkkoja viisi prosenttia vuonna 2009. Puualan yrityksiä on menetetty huomattavan paljon ja pääoman puute on alueella huomattava. Tuotannon kasvuvauhti on myös hidastunut.

Karjalassa paikalliset järjestöt neuvottelevat viranomaisten kanssa ja valtakunnalliset liitot ovat olleet melko syrjässä. Opettajat ovat Karjalassa suuri ammattiryhmä, mutta budjetissa ahtaalla. Aiemmin alueellisella järjestöllä oli myös jonkinlainen yhteistyösopimus Yhtenäisen Venäjän kanssa, joka sanottiin ay-puolelta myöhemmin irti erimielisyyksien takia. Ay-liike on ilmeisesti yrittänyt sittemmin välttää suoria linkkejä puolueisiin.

Itä-Suomen ja Lapin ay-järjestöillä on monesti yhteyksiä rajan toiselle puolelle ainakin tietojenvaihto mielessä. Erilaisten usein EU-rahoitteisten hankkeiden ja projektien piirissä on kanssakäymistä paljonkin.

Erilaisia projekteja Karjalassa alettiin toteuttaa 90-luvun alun mullistusten myötä. Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus SASK toimi toteuttajana EU-rahoitteisissa palkansaajien keskusjärjestöjen yhteisissä hankkeissa Venäjän Karjalassa 1997–98 ja 2002–03, joissa myös Akava oli mukana. Ay-toiminta oli tuolloin Karjalassa vielä lähes olematonta ja tästä johtuen projektit koskivat ay-oikeuksista kouluttamista. Tavoitteena oli edistää ay-liikkeen aktiivista osallistumista kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen. Ay-ihmisiä koulutettiin muun muassa oikeuksista ja edunvalvonnasta. Erityisesti paikalliset opettajajärjestöt olivat aktiivisia. Tavoitteena oli myös kouluttaa tulevia kouluttajia, jotka jatkaisivat työtä varsinaisen hankkeen päätyttyä. Ainakin toistaiseksi koulutustoiminta on jatkunut itsenäisesti Karjalan tasavallassa.

Suomella on Luoteis-Venäjällä lähialueyhteistyöhankkeita. Vuonna 2008 käynnissä on noin 200 hanketta. Lähinnä ay-kenttää oleva hanke koskee työturvallisuus- ja työterveysjärjestelmien kehittämistä Luoteis-Venäjällä, joka on myös osa Pohjoisen ulottuvuuden sosiaali- ja terveysalan kumppanuutta. Toteuttajana toimii ILO:n Moskovan toimisto. Lisäksi Suomella on muutama korkeakoulutukseen liittyvä hanke.

Murmanskin alue

Murmanskin alue on hallinnollinen alue, joka käsittää muun muassa Kuolan niemimaan. Alueen väkiluku on 850 000. Suurimmassa kaupungissa Murmanskissa asuu 336 000 henkilöä. Alueen väestönkasvu ja muuttoluvut ovat negatiivisia. Useita tuhansia on muuttanut Norjaan työpaikan saatuaan. Työpaikkoja on siirtynyt pois myös muualle maan sisällä ja ay-järjestöjen jäsenmäärät vähenevät muutaman prosentin vuodessa. Työttömyys alueella on kuitenkin laskenut ja oli vuonna 2008 vain 2,1 prosenttia. Murmanskissa panostetaan nyt muun muassa turismin kehittämiseen ja kaivos- metalli- öljy- sekä kaasuteollisuuteen, sillä alueella on runsaasti luonnonvaroja. Suunnitteilla on myös viisumivapaus Norjan ja Venäjän raja-alueella. Palkat ovat

jonkin verran nousseet, mutta Murmanskin alueen sisällä on palkoissa valtavia alueellisia eroja. Alue on kuitenkin Venäjän kymmenen rikkaimman alueen joukossa. Alueellisessa kolmikantasopimuksessa on minimipalkaksi sovittu vajaat 150 euroa. Norjan LO:n (lähinnä SAK:ta vastaava) mukaan sektorikohtaisilla sopimuksilla ei ole alueella juuri merkitystä kun taas yritys-kohtaiset sopimukset voi tarpeen vaatiessa viedä oikeuteen saakka.

Norjan LO on ollut aktiivisin Murmanskin alueella. LO:lla on ollut toimintaa alueella 90-luvun alusta ja se on rohkaissut erityisesti Pohjois-Norjan jäseniä aktivoitumaan yhteistyössä. Murmanskin ja Arkangelin alueen järjestöt ovat saaneet määritellä prioriteettinsa ja projekteja on ollut esimerkiksi jäsenhankintaan, tasa-arvoon ja nuoriin liittyen. Useimmat toteutetaan järjestämällä kursseja ja seminaareja. Ongelmana on toisinaan ollut korruptio ja rahojen käyttöä onkin valvottava tarkasti. Yhteistyötä on ollut vain FNPR:n kuuluvien järjestöjen kanssa, vaikka myös VKT ja KTR ovat aktiivisia alueella. Alueella on suhteellisen paljon ulkomaisia ay-toimijoita.

Pohjoiskalotin alueella on jonkin verran muutakin rajat ylittävää ay-yhteistyötä. Työmarkkinat ovat osittain yhteiset. Hankkeita on ollut jonkin verran, mutta mm. kielitaito aiheuttaa haasteita.

IX Venäjä ja maailma

ILO

Kansainvälisellä työjärjestö ILO:lla on Moskovassa oma toimisto. Vuonna 1959 perustettu toimisto hoitaa Venäjän ja Valko-Venäjän lisäksi kahdeksan Keski-Aasian maan asioita. ILO on yrittänyt vaikuttaa erityisesti työlainsäädännön uudistamiseen yhdessä Euroopan unionin kanssa. Myös työsuojelukysymykset ovat olleet paljon esillä.

Venäjä on varsin kattavasti edustettu tämän hetkessä ILO:n hallintoneuvostossa. Venäjän hallituksella on yhtenä kymmenestä merkittävästä teollisuusmaasta hallitusneuvostossa pysyvä jäsenyys. Työnantajapuolella on varajäsen 2008–2011 Venäjän työntajajärjestöstä (Coordinating Council of Employers Unions of Russia CCEUR). Venäjän työntekijäpuolta edustaa vuosina 2008–2011 varsinaisena jäsenenä FNPR:n kansainvälisten asioiden sihteeri. Arvioiden mukaan Venäjän työntekijäpuoli on ollut ILO:ssa aktiivinen ja ajanut hyvin työntekijöiden etua.

FNPR:llä on merkittävä rooli Valko-Venäjän ay-liikkeen tuntijana. Valko-Venäjän tapausta käsiteltiin viimeksi ILO:n työkonferenssissa 2008. FNPR pitää yhteyttä sekä Lukashenkon viralliseen että Valko-Venäjän itsenäiseen vapaaseen ay-liikkeeseen.

WTO-jäsenyys

Venäjä on viimeinen suuri markkinatalousmaa Maailman kauppajärjestö WTO:n ulkopuolella. Venäjän ulkomaankauppa on kasvanut nopeaa vauhtia. Sen vienti perustuu kuitenkin pitkälti raaka-aineille ja vaikka se pyrkii olemaan merkittävämpi toimija kansainvälisessä taloudessa, tekevät kilpailukyvyn puutteet monilla sektoreilla integroitumisen peruslähtökohdan puolustukselliseksi. Monenkeskiset ja muutaman kahdenkeskiset neuvottelut ovat vielä kesken. Venäjä ei ole osoittanut sitoutumistaan pysähdys- eli standstill-periaatteeseen, jonka mukaan maan tulisi pidättäytyä uusien vapaalle kaupalle haitallisten käytäntöjen säätämisestä. Venäjä on ottanut käyttöön esimerkiksi uusia viljan ja lannoitteiden vientitulleja. Suunnitelmissa ollutta pyöreän puun vientitullia lykätään näillä tietoja vuoden 2009 loppuun.

Venäjä on ilmoittanut jäseneksi päästyään pyrkivänsä WTO:n toiminnan muuttamiseen ja liittyvänsä järjestöön arvonsa tuntevana suurvaltana. WTO-jäsenyyttä ei Venäjällä yleisesti nähdä osana kilpailukyvyn nostamista. Venäjä on lisäksi aloittanut neuvottelut myös OECD:n liittymisestä, mutta tässäkin tapauksessa kilpailukyvyn nostaminen ei ole päätavoite. FNPR tukee OECD-jäsenyyttä, sillä se heidän mukaansa antaisi tarkempia ennusteita maan talouden kehityksestä. FNPR on jo tehnyt yhteistyötä OECD:n neuvoo-antavan ay-komitea TUAC:n kanssa ja siitä on suhteellisen hyviä tuloksia. Georgian kriisi ja talouskriisi ovat kuitenkin lisänneet epävarmuutta molempien jäsenneuvotteluiden lopputuloksista. Venäjä on alkusyksystä 2008 muun muassa antanut ymmärtää, ettei WTO-jäsenyys oikeastaan kiinnosta. Kahdenväliset WTO-neuvottelut ovat kesken Georgian ja Ukrainan kanssa, jotka voivat halutessaan käyttää veto-oikeutta Venäjän suhteen.

Venäjän WTO-jäsenyyden hyödyistä ja haitoista on esitetty vaihtelevia arvioita. Venäjän talous on vanhan aikainen ja myös julkista keskustelua leimaa ajatus siitä, että kaikki pitäisi tehdä itse. WTO-keskustelua on Venäjällä käyty lähinnä tullien merkityksestä. Jäsenyyden suurimmat hyödyt kuten talouden monipuolistuminen ja modernisointi ovat jääneet paljolti huomiotta. Läpinäkyvyydestä, kilpailukyvystä ja tehokkuudesta ei juuri muutenkaan puhuta. Jäsenyys olisi Venäjälle hyödyllinen erityisesti investointien houkuttelemiseksi. Niitä tarvitaan kipeästi palvelusektorin modernisoinniseksi. Kilpailukyky ja työllisyys palvelusektorilla heijastuisivat myös muille sektoreille.

Venäjän WTO-jäsenyys korvaisi suuren osan EU:n ja Venäjän välisen kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen taloudellisen yhteistyön osiosta. Jäsenyys selkiyttäisi kaupankäynnin sääntöjä ja edistäisi investointeja ja työvoiman liikkuvuutta rajan molemmilla puolilla. Venäjän talous avautuisi enemmän korkeiden tuontitullien laskiessa ja erinäisten sektoreiden avautuessa ulkomaalaisille. Myös toimintaympäristösäädökset maan sisällä helpottuisivat. Venäjän valtio sen sijaan menettäisi tullituloja ja venäläiset tuottajat tuotantonsa tullisuojan. Venäjän WTO-jäsenyys on myös käytännössä edellytys EU:n ja Venäjän välisten vapaakauppasopimusneuvottelujen käynnistämiseksi.

X Venäjä ja EU

Ay-liike tulisi ottaa neuvotteluissa paremmin huomioon. FNPR on jättänyt muistion hallitukselle ja jäsenyys on ollut myös kolmikantaneuvostossa esillä. Ay-liikkeellä on osittain ollut protektionistisia vaatimuksia sekä vaatimus, ettei sääntöjä vapautettaisi kertarysäyksellä. FNPR on sitä mieltä, että Venäjä ei vielä ole valmis jäseneksi. Sen mukaan osa Venäjän teollisuudesta kuolisi ja sen myötä työpaikkoja lähtisi. Hallitus on vastannut vaatimuksiin laatimalla eri teollisuuden aloille kehittämissuunnitelmat.

ITUC

FNPR, VKT ja KTR ovat olleet ITUC:in jäseniä vuodesta 2000. ITUC:lla on oma aluetoimisto Moskovassa, joka hoitaa erityisesti Venäjän ja Keski-Aasian asioita. ITUC:n Moskovan toimisto sekä FNPR ovat molemmat hyvin aktiivisia yleiseurooppalaisessa alueneuvosto PERC:ssä. ITUC:n Moskovan toimisto vaikuttaa antavan hyvinkin tasapainoista tietoa ay-liikkeen todellisesta tilasta Venäjällä.

EU:n ja Venäjän välisissä suhteissa on monia ristiriitaisuuksia. Investoinnit ja kauppa kasvavat kun taas demokratia ja ihmisoikeudet Venäjällä näyttävät heikenevän. Yhteistyön edut ymmärretään, mutta Venäjä on palaamassa perinteiseen ulkopolitiikkaan, jossa suojellaan ensisijaisesti kansallista etua ja tehdään samalla niin paljon yhteistyötä kuin voidaan. Ajatusmalli pohjautuu aikaan, jolloin maa ja myös sen eri alueet olivat käytännössä suljettuja. Muu maailma ja erityisesti länsimaat esitetään usein edelleen uhkana. EU on kuitenkin Venäjän tärkein kauppakumppani ja vastaavasti Venäjä on EU:n kolmanneksi tärkein kauppakumppani. Kaupankäynti on hyvin keskittynyt energiasektorille.

Venäjä haluaa olla erikoisasemassa ja yhteistyö tiivistyne. EU:n ja Venäjän välisen kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen (Partnership and Cooperation Agreement) kymmenvuotinen voimassaoloaika päättyi vuonna 2007. Sopimuksen voimassaoloaika jatkuu automaattisesti vuosi kerrallaan, ellei sitä irtisanota. Yhteistyöalueet ovat talous, oikeus- ja sisäasiat, turvallisuus sekä tutkimus, koulutus ja kulttuuri. Sopimus sisältää suosituuksia perustuvan kaupan vapauttamisen, määrällisten rajoitusten poistamisen ja lainsäädännön harmonisoinnin. Tavoitteena on Venäjän WTO-jäsenyyden myötä luoda yhteinen EU-Venäjä-talousalue ja pidemmällä tähtäimellä myös viisumiton alue.

Viimeisimmässä EU-Venäjä -huippukokouksessa kesäkuussa 2008 tehtiin päätös aloittaa neuvottelut uudesta yhteistyösopimuksesta. Uusi sopimus tulee olemaan laillisesti sitova ja rakentaa aiempien neljän yhteistyöalueen päälle. Tiedotteissa on maininnat muun muassa poliittisesta yhteistyöstä, talouden integraatiosta ja energiapolitiikasta. Sopimuksen kattamista alueista merkittävin lienee energiapolitiikka, jolta kumpikin osapuoli odottaa tuloksia.

Georgian kriisin myötä EU päätti ottaa aikalisän neuvotteluissa, jotka ehdittiin jo aloittaa heinäkuussa 2008. EU on Venäjän suhteen jakautunut tiukempaa linjaa ajavien ja yhteistyötä korostavien maiden kesken. Eurooppa-neuvoston kokouksessa syyskuun alussa kuitenkin päätettiin, että kumppanuudelle ei ole vaihtoehtoja. Pakotteiden arveltiin myös aiheuttavan vastatoimien kierteen. Venäjä on vetäytynyt lupauksensa mukaan muualta paitsi separatistimaakunnista, joiden

tulevaisuus on avoin. EU vaikuttaa suosivan Georgian palkitsemista Venäjän rankaisemisen sijaan.

EU päätti kuitenkin arvioida uudelleen suhteitaan Venäjään ja selvittää mahdollisuuksia tuoda energiaa useammasta eri lähteestä. Tällä hetkellä EU:ssa käytetystä öljystä kolmannes tulee Venäjältä ja maakaasusta yli 40 prosenttia. Venäjän kaupankäynnistä yli 50 prosenttia on EU-maiden kanssa. Alueellinen kauppa on siis molemmille tärkeä mahdollisuus. Aika ajoin on puhuttu Venäjän lähenevistä suhteista Kiinaan, mutta todellisuudessa maiden välillä on monia ongelmia. Kiinalle ykkösprioriteetit vaikuttavat olevan Yhdysvallat ja Japani.

Venäjän asenteessa on tapahtunut syksyn 2008 myötä muutoksia. Asenne on vähitellen liehtynyt finanssikriisiin myötä. Moskovan pörssi on menettänyt kaksi kolmasosaa arvostaan alle puolessa vuodessa ja pääomamarkkinat ovat käytännössä kariutuneet. Kriisi on paljastanut Venäjän taloudellisen riippuvuuden länsimaista ja mitä luultavimmin mahdollistaa samalla huonontuneiden poliittisten suhteiden elvyttämisen. Venäjän hallituksen lokakuussa hyväksymä talouden kasvusuunnitelma edellyttää tiivistä taloudellista yhteistyötä länsimaiden kanssa, mikä puolestaan sopii huonosti yhteen muuten kiristyneiden suhteiden kanssa. Venäjä vaikuttaa vähitellen ymmärtävän, että tiiviimpi yhteistyö länsimaiden kanssa on sen kansallisen edun mukaista.

EU:n ja Venäjän välisissä suhteissa on keskitytty paljolti taloudellisen yhteistyön tiivistämiseen. EU:n laajentuminen on kasvattanut poliittista kiilua Euroopan ja Venäjän välillä. Yhteiskunnallinen kehitys uusissa EU-maissa on ollut nopeaa ja ay-liikekin on muuttanut nopeasti toimintatapojaan ja ajatteluaan. Venäjällä ei ole ollut näkyvissä yhtä nopeaa kehitystä.

Palkansaajien Euroopan kattojärjestö ETUC ja Venäjän suurin keskusjärjestö FNPR ovat tehneet aloitteen sosiaalisen vuoropuhelun saamiseksi mukaan Euroopan unionin ja Venäjän suhteisiin. Päämääränä on päästä tuomaan näkemyksiä esiin niissä kysymyksissä, joilla on taloudellista ja sosiaalista merkitystä. Tällä hetkellä työelämän asiat eivät ole esillä EU:n ja Venäjän välisessä yhteistyössä. Asian edistämiseksi järjestettiin Helsingissä EU-Venäjä foorumi marraskuussa 2006.

Asia ei edennyt toivotulla tavalla, mutta EU:sta on viestitetty periaatteellista kannatusta hankkeelle.

FNPR totesi viimeisen Suomen keskusjärjestöjen tapaamisen yhteydessä, että yhteistyö EU-maiden kanssa kiinnostaa. Puheissa kuitenkin kuului vahvasti Venäjän johdon kaiku. Kaikki maat eivät FNPR:n mukaan halua EU:hun eivätkä halua sen talousjärjestelmää vaan oman kansallisen talousjärjestelmän. Venäjä ja EU ovat suhteiden lähentämisestä yhtä kiinnostuneita, mutta FNPR:n mukaan EU:n sisäiset ongelmat estävät lähemmän integroitumisen. Lisäksi FNPR korosti, että Venäjä ei saa olla vain raaka-aineen toimittaja vaan tavoitteena on kehittää omaa jalostusteollisuutta. Uuden EU-Venäjä -yhteistyösopimuksen tulee myös heijastaa Venäjän vahvistunutta asemaa.

FNPR:n mukaan yhteistyö turvallisuuden saralla kiinnostaa, mutta monet venäläiset ovat huolissaan Puolaan sijoitettavista ohjuksista. Kaikki Venäjän vastatoimet eivät heidän mukaansa ole asianmukaisia, mutta viimeinen toivottava asia on sotilaallinen kilpavarustelu. Ekologinen turvallisuus on myös tärkeä. Venäjä on allekirjoittanut Kioton sopimuksen, jota se ei kuitenkaan ole ratifioinut. FNPR:n mielestä päästöjen myynti ei ole oikea tapa. FNPR sen sijaan tukee kaikkea päästötöntä energiaa mukaan lukien ydinvoimaa. Huomatavaa on, että FNPR myös korosti, että kaikki tiedemiehet eivät usko ilmastonmuutokseen. Akselin vaihdot voivat heidän mukaansa yhtä hyvin aiheuttaa lämpötilan nousun.

FNPR kannattaa vahvasti sosiaalisen vuoropuhelun mukaan saamista EU-Venäjä -suhteisiin. Asia vaatii vielä paljon työtä ja ay-liikkeen on yritettävä osallistua aktiivisesti EU-Venäjä -yhteistyöfoorumien toimintaan ja kannanottojen valmisteluun. EU:n ja Venäjän ylätasoinen poliittisten suhteiden viiveys on osaltaan vaikuttanut asiaan ja myös komissiolta vaaditaan aktiivisempaa otetta. Aloitteen tulisi olla sellainen, että nykyisestä neljästä yhteistyöalueesta laajennuttaisiin uusiin. Tällä hetkellä alueista ainoastaan koulutus on kunnolla aktiivinen, joten myös muut kolme yhteistyöaluetta tulisi aktivoita uudelleen. Yksi uusi alue voisi olla työmarkkinakysymykset.

Työnantajapuolella EU:n ja Venäjän yritysjohtajien keskeisin yhteistyöfoorumi on EU-Russia Industria-

XI Itämeri ja Pohjola

lists' Round Table. Lisäksi eurooppalaisten elinkeinoelämän keskusjärjestöjen keskeinen yhteisten Venäjälinjausten muodostaja on Business European Venäjäverkko. Suomalais-venäläisen kauppakamariyhdistyksen missiona on edistää yritysten liiketoimintaa ja kilpailukykyä sekä maiden välisiä taloussuhteita Venäjällä ja Suomessa. Nämä tahot kuitenkin keskittyvät elinkeinopoliittisiin kysymyksiin eikä sosiaalista ulottuvuutta ja ay-puolta näissä yhteyksissä käsitellä käytännössä lainkaan.

EU:n komissiolla on valmisteilla Itämeren toimintaohjelma. Tavoitteena on luoda kehykset tasapainoiselle kehitykselle. Toimintaohjelmalla on neljä päätaavoitetta: ympäristön ja Itämeren tilan parantaminen, taloudellinen kehitys, turvallisuuden parantaminen ja alueen tekeminen helposti lähestyttäväksi ja kiinnostavaksi niin asukkaille, pätevälle työvoimalle kuin turisteillekin. Ay-liike on yrittänyt saada ohjelmaan myös sille tärkeitä asioita. Ensimmäinen luonnos ohjelmasta valmistuu tämän hetkisten tietojen mukaan keväällä 2009 ja Eurooppa-neuvostolle se esitellään kesäkuussa 2009. Itämeri on yksi Ruotsin puheenjohtajakauden prioriteeteista vuoden 2009 toisella puoliskolla.

Pohjoinen ulottuvuus

Pohjoinen ulottuvuus on EU:n, Venäjän, Norjan ja Islannin yhteistä politiikkaa. Aloitteen teki Suomi vuonna 1997 Euroopan unionin ulkosuhteiden ja alueellisen yhteistyön kehittämiseksi. Kohdealueita ovat Luoteis-Venäjä, Itämeri, Kaliningrad ja arktiset alueet. Venäjä on ollut toiminnassa mukana. Toistaiseksi voimassa olevat perusasiakirjat hyväksyttiin huippukokouksessa 2006. Pohjoinen ulottuvuus kytketään EU:n ja Venäjän välisiin yhteistyöalueisiin. Lisäksi säilytetään nykyiset vahvuusalat eli ympäristö- ja sosiaali- sekä terveysasiat. Liikenne- ja kuljetuspuolen kumppanuussopimuksesta sovittiin lokakuussa 2008 ja kulttuurikumppanuuden toteuttamismahdollisuuksia selvitetään. Tähän asti pohjoinen ulottuvuus on ollut pitkälti viranomaistoimintaa. Ay-puoli ei ole ollut paljoa mukana. Itämeren alueen ay-liike on vaikuttanut viimeisen pohjoisen ulottuvuuden toimintaohjelman sisältöön, mutta lisättävää riittää vielä paljon. FNPR on ollut melko aktiivisesti mukana vaikuttamassa pohjoisen ulottuvuuden toimintaohjelman sisältöön niin EU:ssa kuin Itämerineuvosto CBSS:ssäkin²⁰. Se on myös vaikuttanut asiassa omiin päättäjiinsä Moskovassa.

Ay-liike ei saanut toimintaohjelmaan haluamaansa kappaletta työmarkkinoista, mutta mukaan tulivat maininnat demokratiasta, hyvästä hallinnosta, läpinäkyvyydestä, kansalaisyhteiskunnan vahvistamisesta ja oikeudenmukaisista työoloista. Nämä asiat ovat heikolla mallilla monilla pohjoisen ulottuvuuden alueilla ja siksi työmarkkina-asiat tarvitsisivat oman kappaleensa toimintaohjelmassa. Jatkossa olisi tärkeää saada sekä

pohjoisen ulottuvuuden että komission Itämeren toimintaohjelmiin kirjatuksi kunnioitus ILO:n työelämän perusoikeuksia kohtaan. Yritysten yhteiskuntavastuuta tulisi korostaa ja OECD:n monikansallisia yrityksiä koskevien periaatteiden noudattamisen tulisi olla itsestään selvää yrityksissä, joiden pääkonttori on Venäjällä tai EU-maissa. Sosiaalisen polkumyynnin ja kaksien työmarkkinoiden syntyminen tulisi kaikin keinoin estää, sillä ne eivät palvele kenenkään etua.

BASTUN

Itämeren ay-liike perusti yhteistyöverkosto BASTUN:in²¹ vuonna 1999. Verkoston päätavoitteena on ollut yhteisten koulutushankkeiden toteuttaminen ja vaikuttaminen Itämeren alueen poliittisessa yhteistyöelimessä Itämerineuvostossa CBSS:ssä. BASTUN:illa on toistaiseksi osallistumisoikeus Itämerineuvoston taloustyöryhmään sekä virkamieskomiteaan. BASTUN:ille yritetään saada vastaavaa asemaa Itämerineuvostossa kuin työnantajaosapuolella on. Tavoitteena on perustaa Itämerineuvostoon ay-liikkeen neuvoa antava komitea työmarkkinakysymyksissä. Asia on edennyt hyvin ja päätös tehtäen vuonna 2009. Itämerineuvoston huippukokouksessa 4. kesäkuuta 2008 kirjattiinkin maininta hyvin toimivien työmarkkinoiden tärkeydestä alueella. Myös neuvoston reformia koskevan päätöslauselman prioriteetteihin kirjattiin työmarkkinoiden toimivuus yhtenä talouden kehityksen osa-alueena. Työmarkkinoiden esille tuominen erillisenä kokonaisuutena on neuvostossa uutta ja johdetaan ay-liikkeen aktiivisuudesta asiassa viime aikoina.

Venäjän osalta koordinaatiota hoidetaan Moskovasta käsin, koska lähialueilla ei ole ollut sopivia englanninkielentaitoisia ay-asiamiehiä. Vaikka keskusjärjestö FNPR:n kansainvälisten asioiden sihteerin mukaan järjestö kaipaisi suoria vaikutuskanavia, he eivät ole olleet aktiivisia Itämerineuvoston lobbaamisessa. Myös Venäjän hallituksen lobbaus Itämeriprojekteissa on hoidettu muualta käsin eikä kansallisesti kuten asian tulisi toimia. Keskusjärjestöä tuleekin herätellä Itämeriyhteistyöhön. Olisi hyödyllistä saada mukaan aktiivinen edustaja lähialueilta, lähinnä Pietarista. Pietarin FNPR ei ole vaikuttanut kovin kiinnostuneelta kyseisestä yhteistyöstä, vaikka kansainvälisessä yksikössä onkin tätä nykyä englanninkielentaitoiset asiantuntijat.

Yhteydenpidossa onkin heräteltävä erityisesti Pietarin toimistoa.

BASTUN on aloittanut lokakuussa 2008 kolmivuotisen EU-rahoitteisen hankkeen "Baltic Sea Labour Network". Tavoitteena on ay-liikkeen tehokkaampi poliittinen vaikuttaminen sekä Itämeren ay-liikkeen keskinäisen yhteistyön ja osaamisen vahvistaminen. Poliittisen vaikuttamisen lisäksi järjestetään seminaareja sekä palkataan vahvistusta Baltian maihin, Puolaan ja Venäjälle.

PERC

Yleiseurooppalainen alueneuvosto PERC²² on Euroopan ammatillisen yhteisjärjestö ETUC:n ja palkansaajien maailmantason kattojärjestö ITUC:n yhteinen Euroopan alueverkosto. ETUC:n pääsihteerin toimii myös PERC:n pääsihteerinä. FNPR:n puheenjohtaja Mikhail Shmakov valittiin maaliskuussa 2007 PERC:n puheenjohtajaksi. FNPR:lle oli hyvin tärkeää, että kaikki Euroopan maat ovat mukana PERC:ssa sen sijaan, että olisi perustettu yksi järjestö EU-maille ja toinen muiden Euroopan maiden ay-keskusjärjestöille. FNPR on ollut PERC:ssa erittäin aktiivinen ja tärkeää oli myös saada FNPR:lle puheenjohtajuus. Varapuheenjohtajat ovat Ruotsista, Puolasta ja Kroatiasta. Pienemmät keskusjärjestöt eri maissa, kuten VKT Venäjällä, ovat paikoin kritisoinet PERC:a pienempien järjestöjen unohtamisesta.

Vuonna 2007 perustetun PERC:n työlista on haastava ja vaatii vielä priorisointia ja koordinoitua. Yhdeksi ydintehtäväksi muodostunee järjestäytymisen edistäminen. Toimintasuunnitelmaan on listattu paljon erilaisia toimintoja, mutta PERC ei toimi kaikissa päätehtävänä vaan enemmänkin sateenvarjona ja välittäjänä. Konkreettiset saavutukset jäävät nähtäväksi, mutta järjestöllä on hyvä potentiaali toimia ainakin tietojen vaihdon areenana.

²⁰Council of Baltic Sea States CBSS, Itämerineuvosto (Itämeren maiden poliittinen yhteistyöelin)

²¹Baltic Sea Trade Union Network BASTUN, johon kuuluu 19 ay-keskusjärjestöä kaikista Itämeren maista (Pohjoismaat, Saksa, Puola, Venäjä ja Baltian maat) www.bastun.nu

²²Pan-European Regional Council PERC (perc.ituc.csi.org)

XII Suomen ja Venäjän tähänastinen kahdenvälinen ay-yhteistyö

Suomen ja Venäjän suhteet ovat muuttuneet paljon niin ay-liikkeiden välillä kuin muutenkin. Suomen ja Venäjän ay-liikkeillä on pitkät yhteistyösuhteet liitto- ja keskusjärjestötasolla. Neuvostoaikana suhteiden hoito oli laajaa ja aktiivista, mutta lähinnä osa ulkopoliittikkaa. Nyt valtuuskunnat ovat vähentyneet, mutta laadussa ja aiheissa on tapahtunut parannuksia. Osaltaan se on ollut Venäjän puolelta edunvalvonnan opettelua markkinataloudessa, mutta muutoin yhteistyö on hitaasti lähentynyt sisällöltään lännen ay-järjestöjen välistä yhteistyötä.

Suomen ja Venäjän ay-liikkeillä on monivuotiset yhteistyösuhteet keskusjärjestötasolla. Akava, SAK ja STTK ovat tehneet yhteistyötä Venäjän ay-keskusjärjestö FNPR:n ja sen edeltäjien kanssa jo ainakin 1970-luvulta lähtien, SAK jo vuodesta 1945 lähtien. Neuvostoliiton hajottua yhteistyötä tehdään yhä useammin sellaisten kansainvälisten järjestöjen kautta kuten BASTUN, ITUC, PERC, ILO, EU ja Itämerineuvosto CBSS.

Akava, STTK ja SAK hoitavat nykyisin pääasiassa yhdessä suhteitaan Venäjän ay-liikkeeseen. Aiempina vuosina on järjestetty kahdenvälisiä tapaamisia, koulutusprojekteja ja yhteistä vaikuttamista Venäjän ja EU:n välisessä yhteistyössä, kansainvälisissä järjestöissä ja Itämeren alueella. Kahdenvälisen yhteistyön tärkeimmät muodot ovat tällä hetkellä keskusjärjestöjen puheenjohtaja- ja asiantuntijatapaamiset. Järjestöjen puheenjohtajat tapaavat FNPR:n johtoa muutaman vuoden välein. Tapaamisen päätarkoituksena on keskustella ajankohtaisista kiinnostavista asioista. Suomalaisilla on Moskovan lisäksi ollut jonkin verran yhteyksiä Pietariin.

Viimeisin keskusjärjestöjen tapaaminen järjestettiin Moskovassa syyskuussa 2008. Agendalla olivat muun muassa EU-Venäjä -suhteet, toiminta kansainvälisissä järjestöissä, Valko-Venäjä, siirtolaisuus, WTO-jäsenyys sekä ajankohtaista tietoa Suomen ja Venäjän työmarkkinatilanteesta. Yhteisiä kannanottoja ei päätetty tehdä, mutta oli hyödyllistä päivittää tiedot Venäjän työmarkkinoista ja ay-liikkeen tilasta sekä mielipiteistä. Jonkinlainen asennemuutos oli havaittavissa ja kansallismielisyys on kasvanut myös ay-liikkeen piirissä. Jos vain mahdollista, jatkossa olisi hyödyllistä käydä

enemmän läpi käytännön edunvalvonta-asioita. Suomalaisen yritysten käyttäytyminen Venäjällä ja venäläisten yritysten käyttäytyminen Suomessa voisi olla käytännön läheinen yhteistyöalue. Yritysten toimintaa ja yhteiskuntavastuun kantamista olisi hyvä selvittää.

Moskovassa tavattiin nyt myös ensimmäistä kertaa toinen ITUC:in kuuluva Venäjän ay-keskusjärjestö VKT. VKT:n ja KTR:n merkittävyyden kasvamisen takia olisi suorien yhteyksien vahvistamisen suositeltavaa. VKT:n Pietarin osasto on toisinaan käynyt Suomessa, viime aikoina ainakin Kemianliiton vieraana.

FNPR:n johdon vieraillessa Suomessa talvella 2006 sovittiin, että selvitetään mahdollisuuksia toteuttaa yrityskohtaisia hankkeita Karjalassa ja Pietarissa tai sen lähialueilla. Venäläisten toiveina oli saada oppia työehtosopimusten solmimisesta ja edunvalvonnasta suomalaisten omistamissa yrityksissä, joissa työskentelee noin 30 000 venäläistä. Toistaiseksi projekteja ei ole aloitettu. EU-rahoitteisten hankkeiden byrokratia ja hallinnointi on monesti vaikeaa erityisesti pienemmille projekteille, jollaisia maiden ay-liikkeiden väliset projektit ovat perinteisesti olleet.

SAK:lla ja STTK:lla on ollut tällä vuosikymmenellä yhteistyösuunnitelmia Kaliningradin ay-liikkeen kanssa. SASK teki muutama vuosi sitten Kaliningradiin selvitysmatkan. Silloin todettiin, että järkevintä olisi panostaa nuorten kouluttamiseen ja tiedonkulun parantamiseen. EU-rahaa haettiin, mutta siinä ei onnistuttu.

Kaliningradissa on käynnissä Tanskan LO:n ja STTK:n hanke, jonka tiimoilta on järjestetty muun muassa seminaareja. Tarkoituksena on kouluttaa ay-johtajia uuden tyyppisistä työtyyleistä ja edunvalvonnasta. ITUC koordinoi hanketta. ITUC/PERC on muutenkin tärkeä toimija alueella ja yhteistyötä on tehty vuodesta 2003.

Kaiken kaikkiaan Suomen ja Venäjän palkansaajajärjestöjen yhteydet ovat vain pieni murto-osa siitä, mitä ne ovat esimerkiksi Suomen ja Pohjoismaiden välillä. Pääsyytä lienee kolme. Pohjoismaiden ay-järjestöjen kanssa voidaan harjoittaa omaa toimintaa kehittävää tietojenvaihtoa, EU-maiden kanssa direktiivi- ja muuhun päätöksentekoon liittyvää edunvalvontaa. Toisaalta Suomen ja Venäjän välinen työntekijöiden liikkuvuus on ainakin vielä varsin rajallista.

Liitot

Monien eri alojen liitoilla on perinteisesti ollut yhteyksiä aiemmin Neuvostoliittoon ja nyt Venäjälle. Yhteydet ovat sisällöltään ja aktiivisuudeltaan vaihtelevia; tietojen vaihdosta projekteihin.

Akavalaisilla liitoilla ei poikkeuksia lukuun ottamatta ole suoria aktiivisia yhteyksiä Venäjän liittoihin. Yhteydet toimivat lähinnä kansainvälisten järjestöjen kautta. Sopivien kumppaneiden ja toimintatapojen löytäminen on usein haastavaa. Vaikeutena on myös selvittää venäläisten järjestöjen edustavuutta. Kiinnostusta yhteistyöhön kuitenkin on periaatteessa molemmin puolin. OAJ oli aiemmin mukana SASK:in koordinoimassa koulutusprojektissa Karjalassa, mutta tällä hetkellä projekteja on vain Liikunnanopettajilla. Muun muassa OAJ, Lääkäriliitto, Psykologiliitto, Lakimiesliitto ja TEK ovat tavanneet venäläisiä liittoja kansainvälisissä alakohtaisissa järjestöissä.

Liikunnan- ja terveystiedon opettajilla on ollut hanke Petroskoin alueen kouluissa, jossa edistetään terveyttä liikunnan ja terveystiedon avulla vuosina 2007–2008. Vastapuolena on ministeriötä, yliopisto, opettajia ja kouluja. Hankkeessa on tuotettu opetusmateriaalia sekä aktivoitu eri kansalaisjärjestöjä. Hanke on ollut yhteydessä laajempaan terveyttä edistävään Pitkäranta-projektiin, josta on otettu mallia koko Karjalan tasavaltaan sekä muualle Venäjälle. Projekti ottaa mallia kuuluisasta Suomen Pohjois-Karjala-projektista.

Psykologiliitto on yhteyksissä venäläisen psykologijärjestöön, johon kuuluu noin 10 000 jäsentä. Järjestö liittyy mahdollisesti Euroopan psykologijärjestö EFPA:n jäseneksi. Myös Lakimiesliittoon on oltu yhteydessä Union of Jurists of Republic of Karelia -nimisestä järjestöstä ja ehdotettu yhteistyötä. Omien sanojensa mukaan järjestössä on jäsenenä noin 100 korkeissa asemissa toimivaa lakimiestä. Yksi tärkeimmistä tavoitteista on kouluttaa juristeja lakiasioissa. He ovat myös auttaneet oikeuslaitosta kansainvälisissä yhteyksissä ja esimerkiksi toimeenpanemaan lakimuutoksen, joka mahdollistaa ilmaisen oikeusavun varattomille Suomen mallin mukaan. Kysymyksessä on kuitenkin ennen muuta oikeudellinen koulutus eikä varsinainen ay-toiminta.

Muista kuin akavalaisista liitoista yhteyksiä on ainakin Metalliliitolla, Rakennusliitolla, Puu- ja Erityisalojen liitolla, Kemianliitolla, JHL:llä, SEL:llä, PAM:lla ja AKT:llä. Esimerkiksi Paperiliitto ja AKT ovat tehneet yhteistyötä KTR:n kanssa. Metalliliitolla on ollut työsuojeluhankkeita eri tehtaissa. Työntekijöiden osallistuminen puuttui aiemmin lähes kokonaan eivätkä työsuojeluvaltuutetut tieneet mitä heidän tulisi tehdä. Tehtaille tuotiin hankkeessa vähitellen havainnointijärjestelmä, jonka asiantuntijat olivat todenneet soveltuvaksi.

Sosiaalisen kumppanuuden kehittäminen ja työsuojelu voivat olla alkuun sopivia yhteistyöalueita, kun taas esimerkiksi lakkotoiminnan levitys on sen verran hankalampaa, että yhteistyö voi kariutua kokonaan.

XIII Tulevaisuuden näkymiä ja johtopäätöksiä

Venäjän ay-liikkeellä riittää haasteita. Sen arvostus, vaikutusvalta ja jäsenmäärä ovat vähentyneet merkittävästi. Monet yhdistävät ay-liikkeen vanhaan neuvostosteemiin. Rivijäsenten silmissä ay-liike on pikemmin sosiaalietujen jakaja kuin aktiivinen edunvalvoja. Vanhojen järjestöjen sisäinen rakenne tuottaa omat ongelmansa. Jakautuminen kilpaileviin järjestöihin tuo sekä etuja että ongelmia.

Venäjän ay-liikkeen kohtalonkysymys on, kykeneekö se uudistumaan. Laajentuminen uusille työpaikoille ja nuorien jäsenten saaminen on välttämätöntä. Työntekijät eivät usein osaa, eivät ole valmiita eivätkä edes halua puolustaa oikeuksiaan. He eivät yleensä usko kollektiiviseen toimintaan eivätkä ammattiliittoihin. Uudet jäsenet ovat liitoilla ja keskusjärjestöillä ainakin suunnitelmissa. Käytännön toimenpiteitä ei toistaiseksi ainakaan FNPR:ssä ole juuri tehty ja liittojen toimintakyvyssä on suuria vaihteluita eri alueiden ja alojen välillä. Jäsenmäärät pienenevät työpaikkojen siirtyessä suurista tehtaista uusiin ja usein myös pienempiin yrityksiin. Toisaalta uusi ruohonjuuritason aktiivisuus on paikoitellen lisääntynyt. PK-yritykset ja nuorisotoiminta olisi hyvä ottaa erityiseksi painopisteeksi.

Perusjärjestöjen voittopuolinen keskittyminen loma- ja huvipalvelujen tarjoamiseen on nähty ongelmallisenä. Niiden olisi kyettävä työpaikkatasolla osoittamaan tarpeellisuutensa muutenkin kuin lomaetuja jakamalla. Ay-liikkeen pitäisi muuttua aktiiviseksi edunvalvojaksi niin rivijäsenten kuin neuvottelukumppanienkin silmissä. Toimintaa ja toimintatapoja olisi hyvä uudistaa niin, että ay-liike kykenee aidosti puolustamaan työntekijöiden etuja ja neuvottelemaan niin paikallisesti, alueellisesti kuin kansallisestikin. Sen tulisi kyetä ajamaan sosiaaliturvaa ja eläketurvaa sekä työttömien ja muiden marginalisoitujen asiaa.

Jakautuminen kilpaileviin järjestöihin sekä vanhojen järjestöjen sisäinen rakenne ovat paikoitellen ongelmallisia. Kollektiivisista sopimuksista merkittävimmät solmitaan työpaikkatasolla, jossa suurin osa jäsenmaksuista kerätään. Perusjärjestöt toimivat useimmiten vanhoissa suurissa yrityksissä, jotka ovat rakennemuutoksessa. Työpaikat siirtyvät pienyrityksiin, joka vaikeuttaa uusien jäsenten rekrytointia entisestään. Ay-liikkeen toiminnan ulottaminen uusille työpaikoille

on vaikeaa resurssien jäädessä vanhojen perusosastojen käyttöön. Vanhoista tehtävistä pidetään kiinni eikä uusia ole juuri löydetty.

Yritystason ay-liikkeeltä puuttuu monesti tehokas johto, joka olisi riippumaton yritysjohdosta. Vanhan ajatusmallin mukaan työntekijät mieltävät olevansa samassa veneessä johdon kanssa, kyseessä on "meidän yritys". Yhteistyö on hyvää, mutta usein ei osata ottaa etäisyyttä kiistakysymyksissä. Ay-liikkeen organisaatiota on uudistettava laajemminkin. Pienten yritysten ay-organisaatioille voisi nimetä yhteisen johtajan, joka on kiinnostunut jäsenmaksukertymästä. Aluejärjestön työntekijän tehtävänä voisi olla ammattiosastojen perustaminen eri alojen pk-yrityksiin. Alueiden välinen integrointi on myös tärkeää.

Venäjällä talouspolitiikka on ollut pitkälti uusliberalistista ja poliittisella puolella kansallismielisyys on nostanut päätään. Yhteiskunnallinen avoin keskustelu on melko olematonta ja monet päätökset tehdään Moskovassa suljettujen ovien takana. Vallanpitäjien ja kansan välinen juopa on edelleen suuri. Poliittista johtoa ei kuitenkaan yleensä nähdä syypäänä ongelmiin. Putinin suuri suosio pohjaa 2000-luvun valtavaan talouskasvuun ja yleiseen vakauteen. Yleinen talouskasvu ja sitä myötä yritysten kasvavat voitot kasvattivat palkan-saajien odotuksia 1990-luvun mullistusten jälkeen. Taluskriisi on kuitenkin vaikeuttanut kansalaisjärjestöjen toimintaa laajemminkin, joten tulevaisuutta on vaikea ennustaa.

Avoimna on pystyykö ay-liike kokoamaan jäsenet, uskaltaako se asettua hetkittäin hallitusta vastaa ja tuleeko valtapuolue lainkaan vastaan. Tällä hetkellä ay-liikkeen sisällä myös kommunistisella puolueella on kannatusta. On toivottavaa ja tärkeää, että ay-liike kykenee vähitellen ottamaan etäisyyttä valtapuolueeseen niin, että siitä muodostuisi ajan myötä normaali ay-liike, jonka päätehtävä on jäsenten etujen valvonta. Uutta liikehdintää on ilmennyt, mutta vasta myöhemmin näkee, onko vaikutus merkittävä ja kykenevätkö järjestöt laajentamaan toimintaansa sinne, missä on tarve. Pysyvyyttä on uusissa järjestöissä vaikea saada aikaan. Vaikka uudet järjestöt ovat vielä suhteellisen heikkoja, ne luovat kuitenkin paineita vanhalle ay-liikkeelle.

Suosituksset

Venäjä on suuri naapuri, ykkösluokan vientimaa, ay-liikkeen kansainvälisten järjestöjen yksi vahva tekijä ja Suomeen suuntautuvan työvoimasiirtolaisuuden lähettäjä. Suomalaisten palkansaajajärjestöjen on hyvä tietää Venäjän kehityksestä. Venäjän ay-liikkeen tukeminen ja toimivien yhteistyösuhteiden syventäminen on tärkeää. Yhteisellä ay-työlistalla ovat muun muassa työntekijöiden tasa-arvoinen kohtelu alkuperästä riippumatta, reilu kilpailu yritysten välillä ja työehtosopimustoiminnan vapaus. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n työelämän oikeudet ovat hyvä perusta yhteistyölle rakentaa toimivia ja reiluja työmarkkinoita.

Suomen ja Venäjän ay-liikkeiden välinen yhteistyö on pitkälti keskusjärjestöjen johtoportaan tapaamisia ja kansainvälisten järjestöjen kautta tapahtuvaa toimintaa. Dialogi on tärkeää, mutta tarvitaan myös lisää konkreettisia yhteistyöalueita. Palkansaajakeskusjärjestöjen säännöllistä ja sinänsä toimivaa yhteistyötä olisi vähitellen muutettava edunvalvonnallisempaan suuntaan. Monenlaisia toimia tarvitaan: tapaamisia, koulutusprojekteja, Venäjän ja EU:n välistä yhteistyötä, yhteistä vaikuttamista kansainvälisissä järjestöissä ja Itämeren alueella. Yhteyksiä on oltava koko järjestökenttään, myös valtakoneistosta riippumattomaan. Yhteyksistä ja yhteistyöstä voi olla hyötyä vain, jos vaikeistakin aiheista puhutaan. Esimerkiksi yleiseurooppalaisen alueneuvosto PERC:n kautta niin sanottuja vaikeita aiheita voidaan käsitellä entistä enemmän, sillä järjestö on venäläisten palkansaajien arvostama.

Mahdollisessa hanketoiminnassa järjestäytymisen ja nuorten saaminen mukaan ay-toimintaan korostuvat. Tärkeitä ay-liikkeen edunvalvonta-asioita ovat muun muassa työntekijöiden tasa-arvoinen kohtelu, reilu kilpailu yritysten välillä sekä työehtosopimustoiminnan vapaus ja selkiyttäminen. Myös Suomen ja Venäjän välinen liikkuvuus kasvaa jatkuvasti eikä projekteja tähän liittyen ole ollut käytännössä lainkaan.

Venäjän puolelta on toivottu neuvoja suomalaistyyli-
sestä edunvalvonnasta erityisesti kansainvälisissä yrityksissä. Yritysten yhteiskuntavastuu ja suomalaisyritysten toiminta Venäjällä voisi olla käytännön läheinen yhteistyöalue. Työsuojelu ja ay-aktiivien kouluttaminen edunvalvontaan ja jäsenhankintaan ovat esimerk-

kejä käytännön projekteista, joita Venäjällä voisi toteuttaa.

Sitra toteutti vuosina 2004–2007 Venäjä-ohjelman, jossa työmarkkina-asioita käsiteltiin varsin vähän ja varsinaisia ay-asioita ei käytännössä lainkaan. Ay-liikkeen olisi hyvä olla jatkossa edustettuna vastaavissa yhteyksissä. Suomen ja Venäjän rajalla on ollut useita ja on tällä hetkellä ainakin yksi EU:n Interreg-rahoitettu kumppanuusohjelma Kaakkois-Suomen ja Leningradin alueen välillä.²³ Olisi hyvä tutkia mahdollisuutta osallistua vastaaviin ohjelmiin.

Toisaalta Venäjä kilpailee samoista voimavaroista palkansaajien muiden kansainvälisten yhteistyökohteiden kanssa. EU:ssa tehdään yhä enemmän suoraan suomalaisia työntekijöitä sitovia päätöksiä ja suomalaistyöntekijöiden toimintaympäristöön ja elinehtoihin vaikuttava globalisaatio voimistuu edelleen. Vaikka pohjoismainen ay-yhteistyö kaipaisi rohkeata uudistamista, se pysyy tärkeänä yhteiskuntien ja työmarkkinajärjestelmien samankaltaisuuden vuoksi.

Venäjä on myös haasteellinen yhteistyökohde. Kielitaito puuttuu usein molemmilta puolilta. Järjestörakenteissa ja toimintatavoissa on suuria eroja. Henkilökohteisilla suhteilla on suuri merkitys, joten vaihtuvuus järjestöissä tuottaa ongelmia. Osa Venäjän järjestökentästä noudattaa suoraan Kremlin näkemyksiä sekä on lisääntyvästi suurvalta-ajattelun vaivaama. Lisäksi yhteisiä varsinaisia edunvalvonta-asioita on palkansaajamielessä edelleen varsin rajallisesti. Suomen palkansaajakeskusjärjestöjen Venäjä-yhteistyö on keskittynyt Pietariin ja Moskovaan Karjalan ja Kuolan jäädessä suhteellisesti vähemmälle. Yhteyksiä lähialueille olisi hyvä kasvattaa.

Ongelmista ja haasteista huolimatta Suomen palkansaajajärjestöjen pitäisi olla yhteyksissä Venäjälle vähintään tietojen- ja näkemyksienvaihtomieleissä. Tämä onnistuu vain, jos Venäjälle on toimivia yhteyksiä. On suuriakin liittoja, jotka eivät ole olleet aikoihin yhteyksissä Venäjälle. Pitkäjänteinen yhteistyö tuottaa parhaat tulokset. Venäjän kehitykseen kannattaa yrittää vaikuttaa ja myös palkansaajajärjestöjen olla mukana tässä. Avoin, demokraattinen, kansalais- sekä ay-vapauksia kunnioittava Venäjä toimivalla markkinataloudella on jokaisen suomalaisen työntekijän etu.

²³www.southeastfinrusnpi.fi

Lyhenteet

- BASTUN - Baltic Sea Trade Union Network - Itämeren ay-liikkeen yhteistyöverkosto
- CBSS – Council of Baltic Sea States - Itämerineuvosto
- CCEUR – Coordinating Council of Employers’ Unions of Russia
- EI – Education International – Opetusalan kansainvälinen järjestö
- ESEUR – Education and Science Employees’ Union of Russia
- ETSK – Euroopan talous- ja sosiaalikomitea
- ETUC – European Trade Union Confederation – Euroopan ammatillinen yhteisjärjestö
- ETUCE – European Trade Union Committee for Education
- FEANI –European Federation of National Engineering Associations
- FNPR – Federation of Independent Trade Unions of Russia - Venäjän riippumattomien ammattiliittojen federaatio
- IFSW – International Federation of Social Workers – Sosiaalityöntekijöiden kansainvälinen liitto
- ILO – International Labour Organization – Kansainvälinen työjärjestö
- IMF – International Metalworkers’ Federation - Maailman metallityöntekijöiden liitto
- ITUC – International Trade Union Confederation – Palkansaajajärjestöjen maailmantason kattojärjestö
- KTR – Confederation of Labour of Russia – Venäjän työn konfедераatio
- PERC – Pan-European Regional Council – Yleiseurooppalainen alueneuvosto
- RUIE/RSPP – Russian Unions of Industrialists and Entrepreneurs
- RUSEA - Russian Union of Scientific and Engineering Associations
- SASK – Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus
- VKP – General Confederation for Trade Unions
- VKT – All-Russian Confederation of Labour – Yleisvenäläinen työn konfедераatio
- WFTU – World Federation of Trade Unions
- WMA – World Medical Association – Maailman lääkärijärjestö
- WTO – World Trade Organization – Maailman kauppajärjestö

Lähdeluettelo:

Kirjalliset lähteet:

Ashwin Sarah ja Clarke Simon: *Russian Trade Unions and Industrial Relations in Transition*. Basingstoke and New York: Palgrave 2002.

Borgnäs Kajsa: *Centralisation and collective bargaining in Russia – the effectiveness of trade unions in ten different sectors*. Department of Economics at Uppsala University. Ladattu 29.7.2008 www.lotcobistand.org -> Facket i världen -> Europa -> Ryssland -> Sammanfattning om facket i Ryssland.

Business Week 29.11.2007. Bush, Jason: *Russian Labour Raises its Voice*. Ladattu 14.8.2008. www.businessweek.com/magazine/content/07_50/b4062034782073.htm?chan=magazine+channel_news

CIMO, toim. Asta Hämäläinen: *Suuntana Venäjä*. 2004. Ladattu 18.8.2008 <http://home.cimo.fi/oppaat/perustieto/venaja.pdf>

Eurooppalaisen Suomen raportti 1/2008, Hiski Haukkala, Simon-Erik Ollus ja Lauri Tierala: *Aika toimia. EU-Venäjä-suhteen kylmäkäynnistys*. Eurooppalainen Suomi ry, 2008.

Finpro, Seija Spiridovitsh: *Maaraportti. Venäjä. Syyskuu 2008*.

Iarskaia E., P. Romanov and N.Lovtsova: *Professional development of social work in Russia*. Social Work&Society 1/2004. Ladattu 28.10.2008 <http://www.socwork.net/2004/1/countrynotes/441/SWS-1-CN-2.pdf>

Kleman Karin: *Työväen- ja ay-liikkeen nousu* (epävirallinen suomennos). alkuperäinen www.ikd.ru/node/3510

Rodikova Maria: *Ryssland. Vid ett vägskäl*. LO-TCO Biståndsnämnd 2006.

Ruusunen Aimo ja Saarinen Juha: *Venäjän ay-liike - puolueen ohjauksesta markkinoiden pyörteeseen*. Suomen Ammatiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK ry 1999.

ITUC: *Annual Survey of Violations of Trade Union Rights 2007*. Ladattu 4.8.2008 www.ituc-csi.org

ICFTU: *Annual Survey of Violations of Trade Union Rights 2006*. Ladattu 4.8.2008 www.ituc-csi.org

Opetushallitus, toim. Pauliina Savola: *Venäjän koulutusjärjestelmä*. Ladattu 8.8.2008 www.oph.fi -> koulutusjärjestelmä-> Tutkintojen tunnustaminen ja kansainvälinen vertailu -> Julkaisu Venäjän koulutusjärjestelmästä.

Sitra, toim. Simon-Erik Ollus ja Nils Torvalds: *Kaupasta Kumppanuuteen. Suomen Venäjä-talustrategia*. 2005. Ladattu 4.6.2008 www.sitra.fi -> Julkaisut -> Venäjä.

Solanko Laura: *Essays on Russia's Economic Transition*. Suomen Pankki 2006. Ladattu 5.6.2008 www.bof.fi/bofit.

Suomen Pankki, BOFIT – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, BOFIT Venäjä-ryhmä: *BOFIT Venäjä-ennuste 2008-2010*. 14.2.2008 ja 11.9.2008.

Suomen Pääkonsulaatti, Pietari: *Luoteis-Venäjän uutiskirje*. 3.4.2008, 9.4.2008, 23.4.2008, 15.5.2008, 13.8.2008, 26.8.2008, 17.9.2008, 23.9.2008, 2.10.2008, 15.10.2008, 5.11.2008.

Ulkoasiainministeriö: *Kauppapoliittinen katsaus 1/2008*. Ladattu 1.9.2008 <http://formin.finland.fi/kauppapoliittikka/katsaus>

Muuta tietoa:

Useita venäläisten, suomalaisten, norjalaisten ja ruotsalaisten työmarkkina- ja ammatillisten järjestöjen edustajien haastatteluja.

Ilkka Korhonen/Suomen Pankki: *Venäjän talouden näkymät*. Palkansaajien tutkimuslaitoksen seminaari 23.10.2008

Lehdet:

Financial Times 19.9.2008, 27.10.2008

Helsingin Sanomat 26.11.2007, 2.9.2008, 3.9.2008, 5.9.2008, 9.9.2008, 10.9.2008, 18.9.2008, 19.9.2008, 13.11.2008

Hufvudstadsbladet 21.11.2008

International Herald Tribune 14.10.2008

Kansanuutiset 30.10.2008

Kauppalehti 25.11.2008, 27.11.2008

Kauppolitiikka 1/2008, 4/2008

Moscow Times 19.-21.9.2008, 23.9.2008

Ria Novosti 25.3.2008

Talouselämä 17.8.2007

Uutispäivä Demari 28.11.2008, 8.12.2008

www-sivuja:

Suomalais-Venäläinen kauppakamari: www.finruscc.fi

Elinkeinoelämän keskusliitto EK: www.ek.fi

Federal State Statistic Service: www.gks.ru

International Centre for Trade Union Rights: www.ictur.labournet.org

Kaakkois-Suomi -Venäjä ENPI CBC 2007-2013: www.southeastfinrusnpi.fi

Kansainvälinen metallityöväen liitto IMF: www.imfmetal.org

Kansainvälinen työjärjestö ILO: www.ilo.org

Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO: www.cimo.fi

Kauppolitiikka-lehti: www.kauppolitiikka.fi

Lappeenrannan teknillinen yliopisto: www.lut.fi

Liikunnan ja terveystiedon opettajien etujärjestö: www.liitto.fi/toiminta/karjala

LO Norge: www.lo.no

Maailman lääkäriliitto – WMA: www.wma.net
Maailman metallityöntekijöiden liitto – IMF: www.imfmetal.org
Maailma.net: www.maailma.net -> ay-uutiset maailmalta
Maailman valuuttarahasto – International Monetary Fund: www.imf.org
Palkansaajajärjestöjen maailmantason kattojärjestö – ITUC: www.ituc-csi.org
Rauhanpuolustajat: www.rauhanpuolustajat.fi/rauhanpaivat/rauhanpaivat_2006/kooste/venajan_ay_liikkeen.html
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos BOFIT: www.bof.fi/BOFIT
Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK: www.sak.fi
Suomen suurlähetystö, Moskova: www.finland.org.ru
Tilastokeskus: Väestörakenne tietokanta: www.stat.fi/tup/vaestorakenne
Toimihenkilökeskusjärjestö STTK: www.sttk.fi
Transparency International: www.transparency.org
University of the Arctic: www.uarctic.org
Ulkoasiainministeriö: formin.finland.fi
Yleiseurooppalainen alueneuvosto PERC: perc.ituc-csi.org

Venäläisten liittojen sivuja ja yhteystietoja:

FNPR: www.fnpr.ru
VKT: www.vkt.org.ru
KTR: www.ktr.su
Russian Medical Society: www.russmed.ru

United Nations in the Russian Federation: www.unrussia.ru
ILO Subregional Office for Eastern Europe and Central Asia: www.ilo.ru

Rautatieläisenkatu 6
00520 Helsinki
Puhelin 020 7489 400
www.akava.fi
